

**Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta**

Bakalářská práce

Metody environmentální výchovy na základní škole

Methods of environmental education in primary school

Vedoucí práce:

RNDr. Jana Leontovyčová, Csc.

Autor:

Tereza Škardová, Dis.

2010

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala vedoucí práce paní RNDr. Janě Leontovyčové, Csc, která mi poskytla náhled na celou problematiku a pomohla s formální úpravou práce. Můj veliký dík patří také paní PaedDr. Dobroslavě Fárníkové, koordinátorce environmentální výchovy na základní škole v Ondřejově, která mi poskytla různé materiály a věcné rady a připomínky ohledně uplatňování této výchovy. Mé poděkování patří i Základní škole bratří Fričů, za umožnění získání informací a dat a příjemný přístup ostatních pedagogů této školy.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Metody environmentální výchovy na základní škole“ napsala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne

Anotace

Metody environmentální výchovy na základní škole

Tato bakalářská práce je zaměřena na výklad koncepce environmentální výchovy a metody jejího uplatňování na základní škole. V teoretické části jsem se zabývala významem a obsahem této výchovy, vznikem, historickým vývojem, směry a metodami environmentální výchovy. Cílem této práce bylo zjistit, jakým způsobem Základní škola bratří Fričů v Ondřejově naplňuje environmentální výchovu a jaké metody a formy výuky využívá. V praktické části jsem využila metody sběru dat, pozorování, rozhovoru a dotazníku ve skupině učitelů, žáků a koordinátora EVVO. Získané a zpracované informace mi rozkryly současnou situaci environmentální výchovy na konkrétní základní škole, kde tato výchova pozitivně působí na získávání nových schopností a dovedností a podílí se na utváření postojů a názorů žáků. Environmentální výchova je na Základní škole bratří Fričů v Ondřejově uplatňována metodou interaktivní výuky a celkově bych tuto školu hodnotila v oblasti environmentální výchovy jako nadstandardní.

The Methods of Environmental Education at a Primary School

This bachelor thesis is focused on the interpretation of the concept of environmental education and the methods of its excercitation at a primary school. In the theoretical part I spoke about the meaning and the content of this pedagogy, the origin, the historical development, the directions and the method of environmental education. The aim of this thesis was to find out the way that the primary school of Fričs' Brothers in Ondřejov fulfills environmental education and what methods of education forms uses. In the practical part I used methods of data collection, observation, interviews and a questionnaire in a group of teachers, pupils and the coordinator of EVVO. Thanks to the information I got, I could recognize the current situation of environmental education at the concrete primary school, where this education has a positive influence on gaining new skills and involves in creating attitudes and opinions of pupils. At the primary school of Fričs' Brothers, environmental education is alleged by the method of interactive teaching and globally, I would consider this school as the above standard in the area of environmental education.

Klíčová slova:

environmentální výchova – interaktivní metoda výuky – koordinátor environmentální výchovy – RVP = Rámcový vzdělávací program – prostředí – EVVO = environmentální

výchova, vzdělávání a osvěty

Key words

environmental education – an interactive method of teaching – the coordinator of environmental pedagogy – RVP = global education program - environment – EVVO = environmental pedagogy, education and edification

Obsah

Úvod.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	10
1. Environmentální výchova	10
1.1 Co je to environmentální výchova.....	10
1.2 Cíl environmentální výchovy.....	10
1.3 Instituce zabývající se environmentální výchovou.....	11
2. Historie environmentální výchovy	13
3. Metodický pokyn k environmentální výchově.....	16
3.1 Preventivní funkce environmentální výchovy.....	16
3.2 Způsoby uplatnění environmentální výchovy.....	16
4. Rámcově vzdělávací program	18
4.1 Rozvoj vědomostí, dovedností a schopností žáků v oblasti životního prostředí.....	18
4.2 Rozvoj postojů a hodnot žáků.....	18
4.3 Tématické okruhy environmentální výchovy.....	19
5. Koordinátor environmentálního vzdělávání a výchovy.....	20
6. Směry environmentální výchovy.....	22
6.1 Pozitivistický proud: ekologická výchova.....	22
6.2 Globální výchova.....	23
6.3 Výchova o Zemi.....	24
6.4 Hlubinně ekologická výchova a cesta zpět ke kořenům.....	25
6.5 Výchova k udržitelnosti a kritický přístup.....	27
6.6 Výchova k ekogramotnosti.....	27
7. Metody uplatňované v environmentální výchově.....	29
7.1 Interaktivní metody výuky v environmentální výchově.....	29
7.1.1 Pedagogický konstruktivismus.....	29
7.1.2 Kritické myšlení.....	29
7.1.3 Interakce.....	30
7.1.4 Kooperace.....	30
7.2 Druhy metod	30
7.2.1 Projekty.....	31
7.2.2 Tématické celky	31

7.2.3 Pobytové akce	31
7.2.4 Přednáška a publikační činnost.....	32
7.2.5 Filmy.....	32
7.2.6 Příběhy.....	32
7.2.7 Diskusní techniky.....	33
7.2.8 Malé didaktické hry.....	34
7.2.9 Simulační hry a hry s rolemi.....	35
7.2.10 Exkurze do přírody.....	36
7.2.11 Pojmové cesty.....	36
7.2.12 Toulky po zemi a magické místo.....	37
7.2.13 Využití školních pozemků.....	37
7.2.14 Meditace a rituály.....	38
7.2.15 Práce	38
7.2.16 Internetové a počítačové aplikace.....	39
7.2.17 Další prostředky.....	39
8. Prostředí.....	40
8.1 Ekologizace prostředí.....	40
8.2 Demokratizace prostředí.....	40
8.3 Aktivizující styl výuky.....	40
8.4 Estetizace prostoru.....	40
8.5 Úcta k životu.....	40
8.6 Solidarita k trpícím.....	40
PRAKTICKÁ ČÁST.....	42
1. Vývoj environmentální výchovy na ZŠ bratří Fričů v Ondřejově.....	43
2. Metodika projektů uskutečněných na ZŠ Ondřejov.....	45
2.1 Den Afriky.....	45
2.2 Adopce na dálku.....	46
2.3 Ptačí den.....	47
2.4 Sedmero krkavců.....	49
2.5 Den Země.....	50
2.6 Pohádkový les.....	51
2.7 Barevný den.....	52
2.8 Vánoční tradice.....	53

2.9 Jablečný den.....	54
2.10 Medový den.....	55
3. Zhodnocení dlouhodobého plánu s ročním plánem a zprávou EVVO.....	56
3.1 Dlouhodobý plán EVVO ZŠ Ondřejov pro školní rok 2004-2008.....	56
3.2 Roční plá EVVO ZŠ Ondřejov pro školní rok 2004-2005.....	56
3.3 Zpráva environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty za rok 2007/2008.....	57
3.4 Zhodnocení naplňování dlouhodobých plánů.....	57
4. Hypotézy.....	61
5. Strukturovaný rozhovor s koordinátorem environmentální výchovy.....	67
6. Vyhodnocení dotazníku pro pedagogy ZŠ bratří Fričů v Ondřejově.....	69
7. Vyhodnocení dotazníku pro žáky 2.stupně ZŠ Ondřejov.....	71
Závěr.....	75
Použitá literatura.....	77
Seznam příloh.....	79

Úvod

Zdá se, že s příchodem 21. století jsou přirozené základy života na Zemi ohroženy. Zaznívají stále sílící hlasy o alarmujícím stavu přírody, které se snaží motivovat řady lidí a organizací k ochraně životního prostředí a k příznivému chování se vůči životnímu prostředí ve všední každodennosti neboli tzv. „trvale udržitelnému rozvoji společnosti“. Což znamená takový rozvoj, který zajistí uspokojení existenčních potřeb všech obyvatel této planety a zároveň podmínky pro uspokojování potřeb dalších generací. Proto je nutné radikálně změnit životní styl, změnit žebříček životních hodnot ve prospěch hodnot nemateriálních. K těmto změnám by měla přispět také promyšlená a cílevědomá environmentální výchova jedinců a celé společnosti.

Environmentální výchova je i preventivním nástrojem ochrany životního prostředí, protože je nutné si uvědomit, že neznáme všechny komplikované zákonitosti vztahů organismů a prostředí, a proto není možné s jistotou určit všechny vlivy lidské činnosti na životní prostředí a v důsledku na lidské zdraví. Tato výchova vede k přijetí plné zodpovědnosti za životní prostředí a vytváří podmínky pro zapojení každého jednotlivce do jeho ochrany. Zejména jde o informovanost v problematice vlivu jednotlivých vzorců chování na životní prostředí, při řešení ekologických problémů v obci a dále o akce přímo se dotýkající životního prostředí, a to vše přístupnou formou, srozumitelnou každému.

Obsahem této bakalářské práce je výklad koncepce environmentální výchovy a metody jejího uplatňování na základní škole. Zaměřila jsem se při tom na školu, kterou dobře znám a kde mi byla umožněna nejen praxe, ale i dlouhodobé pozorování a účast na probíhajících projektech. Cílem této práce je zjistit, jakým způsobem základní škola v Ondřejově naplňuje environmentální výchovu. Jaké metody k tomu využívá, jak jsou tyto formy výuky hodnoceny z pohledu koordinátora, učitelů a žáků druhého stupně.

Teoretická část je věnována významu a obsahu environmentální výchovy, dále popisuje její vznik a historický vývoj. V současné době existuje více směrů této výchovy, které jsou zde popsány a stávají se základy myšlenek různých center a organizací zabývajících se udržitelným rozvojem této společnosti a edukační činností. Blíže jsou popsány metody využívané při realizaci environmentální výchovy.

V praktické části se orientuji na vývoj této výchovy na Základní škole bratří Fričů v Ondřejově. Na různé projekty, které jsou ve škole realizovány a na naplňování dlouhodobého plánu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. Do přílohy jsem vložila několik doprovodných fotografií z projektů, o kterých pojednávám v praktické části.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Environmentální výchova

1.1 Co je to environmentální výchova

„Environmentální“ je termín, který byl přejat z anglického slova „environment“, což v překladu znamená prostředí nebo životní prostředí. Environmentální výchova tedy v nejšířším slova smyslu znamená veškeré výchovné a vzdělávací úsilí, jehož cílem je především zvyšovat spoluodpovědnost lidí za současný i příští stav přírody a životního prostředí. Rozvíjí tvořivost, citlivost, vstřícnost lidí k řešení problémů péče o přírodu. Utváří ekologicky příznivé, hodnotové orientace, které kladou důraz na dobrovolnickou střídmost, na nekonzumní a duchovní kvality lidského života. Hledají příčiny ekologické krize a cesty k jejímu řešení. V praktické pedagogice je o dosažení souladu nezbytných odborných, ekologických znalostí s citovými a smyslovými prožitky, které pomáhají nalézat lásku k přírodě, zvnitřňovat úctu k životu a zvyšovat úroveň mezilidských vztahů.¹

Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání definuje environmentální výchovu takto: *„Environmentální výchova vede jedince k pochopení komplexnosti a složitosti vztahů člověka a životního prostředí, tj. k pochopení nezbytnosti za jednání společného přechodu k udržitelnému rozvoji společnosti a k poznání významu odpovědnosti za jednání společnosti i každého jedince. Umožňuje sledovat a uvědomovat si dynamicky se vyvíjející vztahy mezi člověkem a prostředím při přímém poznávání aktuálních hledisek ekologických, ekonomických, vědeckotechnických, politických a občanských, hledisek časových (vztahů k budoucnosti) i prostorových (souvislosti mezi lokálními, regionálními a globálními problémy), i možnosti různých variant řešení environmentálních problémů. Vede jedince k aktivní účasti na ochraně a utváření prostředí a ovlivňuje v zájmu udržitelnosti rozvoje lidské civilizace životní styl a hodnotovou orientaci žáků.“²*

1.2 Cíl environmentální výchovy

Samotný pojem environmentální výchova se krystalizoval dlouhou dobu. Poprvé se objevil na konferenci Mezinárodní unie ochránců přírody (IUCN) v roce 1947. Dále putoval a krystalizoval přes konferenci ve Stockholmu v roce 1972 a mezinárodní workshop v Bělehradě 1975 až do první mezivládní konference o environmentální výchově v roce 1977

¹ MÁCHAL, Aleš: „Malý ekologický a environmentální slovníček“, Rezekvítek, Brno 2006

² „Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání“, Část C/ Průřezová témata/environmentální vzdělávání, VÚP, Praha 2007, (s. 99)

v Tbilisi, kde byly zformulovány první všeobecné cíle této výchovy:

„Cílem environmentální výchovy je:

1. posílit naše vědomí a porozumění ekonomické, sociální a ekologické provázanosti v městských i venkovských oblastech;
2. poskytnout každému příležitost znalostí, hodnot, názorů, odpovědnosti a dovedností k ochraně a zlepšování životního prostředí;
3. tvořit nové vzorce chování jednotlivých skupin i společnosti jako celku vstřícné k životnímu prostředí.“

(Tbilisi Declaration 1977)

Tak environmentální výchova získala mezi ostatními vyučovacími předměty značně specifické místo. J. Činčura hodnotí tuto výchovu jako předmět klíčový, který je současně obtížně uchopitelný a to může způsobovat i rozdíly v jejím chápání. V současné době se environmentální výchova vykládá, jako výchova integrující tři základní oblasti a to:

- *Výchovu o životním prostředí*, zahrnující zejména faktografickou a empirickou dimenzi (vyplývající ze zkušenosti)
- *Výchovu v životním prostředí*, vedoucí k uvědomění si estetické hodnoty přírody
- *Výchovu pro životní prostředí*, zahrnující etickou dimenzi a výchovu k environmentálně ohleduplnému jednání.

Snaží se změnit postoje dětí, ovlivnit způsob, jakým chápou, hodnotí a interpretují svět. Environmentální výchova chce ovlivnit jednání, životní styl či dokonce celoživotní směřování žáků, studentů a mladých lidí.

1.3 Instituce zabývající se environmentální výchovou

Instituce, které jsou povinny podporovat environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu a vycházejí z principů udržitelného rozvoje, zajišťují státní i nestátní organizace:

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
- odbory školství, mládeže a tělovýchovy na krajských úřadech,
- odbory školství, mládeže a tělovýchovy na magistrátech
- pedagogická centra,
- základní a střední školy,
- gymnázia
- mateřské školy,

- školní družiny, školní kluby, domovy mládeže,
- střediska pro volný čas dětí a mládeže.
- nestátní organizace, sdružení
- ekologická centra (...)

2. Historie environmentální výchovy^{3 4}

Tradiční směr environmentální výchovy představuje ekologická výchova, která klade důraz na poznání přírody a jejích základních procesů. Kořeny tohoto směru se nacházejí na přelomu 19. a 20. století, kdy tento směr přistupuje k dosavadní koncepci ochrany přírody z hlediska vědecké, osvětové, výukové, estetické a všeobecně kulturní. Vznikají spolky a organizace, které mimo vlastní práce, vyvíjejí činnost osvětovou a výchovnou ve smyslu kladeného vztahu k přírodnímu prostředí (např. v roce 1904 zakládá prof. Dr. Urban – Jarník v Praze - Svaz spolků pro okrašlování a ochranu domoviny a v Brně je založen Svaz pro výzkum a ochranu přírody). Důležitou úlohu sehrály také dětské a mládežnické organizace, jako Skaut (Junák) či Woodcraft, které vedly děti k ohleduplnému pobývání v přírodě a jejímu poznávání.

V roce 1918 tehdejší ministerstvo školství a národní osvěty rozšířilo působnost svoji a svých podřízených orgánů na přírodní památky. Již v roce 1919 byli jmenováni konzervátoři pro ochranu přírody, a to jak pro celý stát, tak pro jednotlivé okresy. V témže roce byl zřízen lektorát ochrany přírody na Karlově Univerzitě v Praze a v roce 1920 i na Českém vysokém učení technickém v Praze na fakultě zemědělského a lesnického inženýrství. Celé období první republiky je však charakterizováno spíše snahou jednotlivých pracovníků o ochranu přírody a propagaci zásad ochrany přírody a výchovy k ní, než celkovým trendem politiky státu. V té době také značný kus práce udělala Masarykova akademie, která přispěla nejen k propagaci zásad ochrany přírody a krajiny, ale prakticky prováděla a uplatňovala své myšlenky.

Za okupace se dostala česká ochrana přírody do velmi svízelné situace a nakonec byli její pracovníci „nasazení“ na jiná pracoviště. Nový rozmach ochrany přírody a myšlenek s ní spojených nastal po skončení druhé světové války. V roce 1946 začal vycházet věstník státní péče o ochranu přírody a krajiny „Ochrana přírody“, který se od roku 1952 začal systematictěji zabývat také otázkami výchovy k ochraně přírody. Síť čestných funkcionářů „konzervátorů státní péče o ochranu přírody a krajiny“ byla nově vybudována a rozšířena o „zpravodaje ochrany přírody“. Úkolem konzervátorů bylo mj. provádění všestranné propagace ochrany přírody. Bylo zřízeno také několik stanic ochrany přírody.

Od roku 1960 bylo na téma ochrany přírody uspořádáno několik celostátních a krajských putovních výstav, byly vydány dvě série nálepek na krabičky zápalek a dvě série poštovních

³ [http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/\\$pid/MZPMSEFGSJ1VT/\\$FILE/vyvoj-evvo-1918-89.pdf](http://www.cenia.cz/web/www/web-pub2.nsf/$pid/MZPMSEFGSJ1VT/$FILE/vyvoj-evvo-1918-89.pdf)

⁴ ČINČERA, J.: „environmentální výchova od cílů k prostředkům“, Brno, Paido 2007, str. 16 - 17

známek, pořízeny filmy a diafilmy na toto téma. Byla publikována domácí i překladová literatura a prohloubila se mezinárodní výměna zkušeností jak prostřednictvím konferencí, tak i mezinárodních táborů mladých ochranářů.

Jednou z největších akcí byly tzv. „hlídky ochránců přírody“ (akce byla vyhlášena v roce 1959 RNDr. Janem Čerovským, CSc. Prostřednictvím časopisu ABC mladých techniků a přírodovědců). Akce měla mezi dětmi a mládeží velký ohlas.

Od roku 1958 reprezentoval dobrovolnou ochranu přírody Sbor ochrany přírody při Společnosti Národního muzea v Praze, který byl činný v oblasti moderní aktivní ochrany přírody a výchovy k ní. Jeho přímým pokračovatelem byl Svaz pro ochranu přírody a krajiny v ČSSR, známý pod zkratkou TIS, který byl založen v roce 1969 a rozpuštěn v roce 1980. Dalším pokračovatelem až do dnešní doby je Český svaz ochránců přírody, dnes největší z nevládních neziskových organizací, zaměřených na životní prostředí (v současné době pracuje v rámci tohoto svazu přibližně 340 základních organizací sdružujících asi 5 200 dospělých a 123 útvarů mladých ochránců přírody).

Dalším krokem v oblasti výchovy k ochraně přírody bylo ustanovení Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody a jeho krajských středisek v roce 1960. Širšího pojetí nabývá výchova v ČR v 70. letech v souvislosti s celosvětovým rozvojem zájmů o životní prostředí. Mění se obsah i pojem – cílem výchovy už není vzbudit zájem o čistou ochranu přírody, začíná být zřejmé, že souvislosti jsou širší a význam výchovy se dotýká základních problémů lidstva. Hovoří se o výchově k ochraně a tvorbě životního prostředí, později o výchově k péči o životní prostředí.

V 70. letech je ekologická výchova prováděna především ve sféře mimoškolních aktivit, při domech dětí a mládeže, stanice mladých přírodovědců, v rámci letních táborů, při občanských sdružení na ochranu přírody apod. (př. Hnutí Brontosaurus). Postupně se na tuto oblast zaměřují i kulturní instituce (v té době byla přidělena ochrana přírody do resortu kultury). Přestože tehdejší vedení společnosti příliš nepodporovalo ekologickou výchovu, některé aktivity měly a dodnes mají velmi dobrou úroveň. Určité snahy se projevovaly, díky úsilí nadšenců, i ve vyučovacím procesu. Ředitelům škol byl v roce 1975 poskytnut metodický materiál pro zařazení těchto pěti témat do výuky: člověk a příroda, přírodní zdroje, rostliny a živočichové, lesy a zeleň v krajině, ochrana přírody a její význam. Výsledkem pokusu byla poměrně veliká iniciativa mládeže v oblasti ochrany životního prostředí.

Rok 1974 byl na popud základních organizací tehdejšího Socialistického svazu mládeže vyhlášen „Rokem tvorby a ochrany životního prostředí“. Cílem akce měla být koordinace

a sjednocení poměrně nejednotně koncipované aktivity dětských a mládežnických organizací v oblasti péče o životní prostředí včetně vzbuzení zájmu nejširších vrstev mladé generace o tyto problémy. Akce vešla do povědomí veřejnosti jako akce „Brontosaurus“ a přerostla v trvalé hnutí, které má pokračovatele ve dvou současných velkých sdružení mládeže (Hnutí Brontosaurus a Asociace Brontosaura), které patří mezi nevládní neziskové organizace, zaměřené na problematiku životního prostředí.

Během 80. let, v souvislosti s pronikáním informací o vážném narušení životního prostředí, nabývá výchova k péči o životní prostředí většího významu a je podporována, i když ne příliš výrazně, i oficiálním vedením státu. Je realizována řada státních i nestátních aktivit, které vznikají spontánně podle místních podmínek a nejsou propojeny. Činnost je zaměřena především na děti a mládež. Práce s veřejností se ale nerozvíjí.

V roce 1985 ve své výzkumné zprávě zdůvodňuje RNDr. Danuše Kvasničková, CSc. zavedení pojmu „ekologická výchova“: je zřejmé, že se jedná o výchovu zdůrazňující všestranné poznávání a respektování zákonitostí ve vztazích člověka a prostředí na globální úrovni a biosféry.

ČSR se také účastnila mezinárodních konferencí, které byly věnovány ekologické výchově (Mezinárodní kongres o ekologické výchově a vzdělávání v Moskvě 1987). Environmentální výchova má v dnešní době alespoň formální podporu většiny vlád světa, jejími aktéry se staly správy chráněných oblastí, oddělení ministerstva životního prostředí i regionální samosprávy; zájem o ekologickou výchovu jeví často i komerční subjekty, které jsou nějakým způsobem s přírodou spjaty. Jak uvádí J. Činčera: *„Ekologická výchova tak představuje většinový proud environmentální výchovy a tuto pozici si pravděpodobně bude udržovat.“*

V roce 2001 vznikl Metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě (EVVO) ve školách a školských zařízeních. Platnost environmentální výchovy je v současnosti zakotvena v několika právních předpisech (př. Zákon 123/1998) a od roku 2007 je zahrnuta v národním kurikulu, tedy v rámcově vzdělávacím programu (RVP) pro základní vzdělávání a gymnázia, jako průřezové téma. Školy tedy mají povinnost zahrnovat ji do svých školních vzdělávacích programů.⁵

---

⁵ NIKA – časopis o přírodě a ochraně životního prostředí“, 29.ročník, Obč.sdružení Centrum environmentálního chování, září 2008, str. 38

3. Metodický pokyn k environmentální výchově

V roce 2001 byl vydán metodický pokyn pro školská zařízení, který je zakotven v zákoně č. 123/1998 Sb. o právu na informace o životním prostředí a z Usnesení vlády České republiky o Státním programu environmentálního vzdělávání, výchově a osvětě v ČR, který doporučuje ředitelům školských zařízení stanovené postupy při realizaci environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. Podle tohoto pokynu má environmentální vzdělávání, výchova a osvěta vést k myšlení a jednání, které je v souladu s životním prostředím tak, aby se udržela jeho kvalita i pro budoucí generace. Obsahem EVVO je nejen vytváření pozitivních postojů k životnímu prostředí, k úctě k životu ve všech jeho formách, znalost a péče o prostředí kolem nás, ale i pochopení vzájemné provázanosti oblastí, které jsou na první pohled odlišné a přece k sobě patří. environmentální výchova je úzce spjata i se sociální, ekonomickou a kulturní oblastí a vede k pochopení zákonitostí, které tato vzájemná vazba vytváří.

3.1 Preventivní funkce environmentální výchovy

EVVO je též preventivním nástrojem ochrany životního prostředí a vede k přijetí plné zodpovědnosti na životní prostředí. Má předávat soustavy znalostí a dovedností týkajících se zákonitostí biosféry, vztahů člověka a životního prostředí, problémů životního prostředí z i lokálního hlediska a možností i způsobů dosažení udržitelného rozvoje. Rozvíjí schopnost uvažovat v souvislostech a chápat interakci přístupů ekologických, ekonomických i sociálních. Podněcuje aktivity a tvořivost zaměřené k žádoucímu jednání, ovlivňuje vztah k přírodě, odpovědnost za jednání, ohleduplnost a spolupráci v mezilidských vztazích. Působí na vytváření hierarchie životních hodnot celkového životního stylu ve smyslu potřeb udržitelného rozvoje. Základním předpokladem cesty k udržitelnému rozvoji je zvýšení ekologického vědomí lidí a jejich odborná připravenost pro nové přístupy v celé technicko ekonomické a sociální oblasti.

3.2 Způsoby uplatnění environmentální výchovy

Každá škola si podle místních a regionálních podmínek vypracuje dlouhodobý realizační program EVVO. Ten integruje do jednotlivých vyučovacích předmětů. Škola spolupracuje s rodinou, obcí, s podnikovou sférou a dalšími subjekty, které utváří jisté postoje k životnímu prostředí. Uplatňují se celoškolské aktivity zaměřené k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě a školy spolupracují s dalšími základními školami (vytvářejí sítě škol k vzájemnému předávání zkušeností atd.), se školami středními a vyššími odbornými i vysokými (např. k rozlišování a prohlubování informací z oblasti životního prostředí).

Střediska, centra ekologické výchovy, školní kluby, družiny, domovy mládeže by se měly zapojovat do environmentálního vzdělávání, výchovny a osvěty.

Pro EVVO je zvolen koordinátor, který se v této oblasti dále vzdělává a koordinuje výchovu, vzdělávání a osvětu v této oblasti ve školských zařízeních.

4. Rámcově vzdělávací program

Jak již v předešlé kapitole zaznělo, environmentální výchova je od roku 2005, resp. 2007, zahrnuta v národním kurikulu, tedy v rámcově vzdělávacím programu pro základní vzdělávání. Je zařazena mezi průřezová témata, která reprezentují okruhy aktuálních problémů současného světa a stávají se významnou a nedílnou součástí základního vzdělávání. Mají být důležitým formativním prvkem základního vzdělávání, které vytváří příležitosti pro individuální uplatnění žáků i pro jejich vzájemnou spolupráci a pomáhá rozvíjet osobnost žáka především v oblasti postojů a hodnot.

Školy mají tak povinnost zahrnout ji do svých školních vzdělávacích programů. environmentální výchova lze tedy uplatnit buďto ve formě projektového vyučování, integrací do jednotlivých předmětů nebo jako samostatný předmět.

4.1 Rozvoj vědomostí, dovedností a schopnost žáků v oblasti životního prostředí

- environmentální výchova vede k porozumění souvislostí v biosféře, vztahů člověka a prostředí a k porozumění důsledků lidských činností na prostředí,
- přispívá k poznávání a chápání souvislostí mezi vývojem lidské populace a vztahy k prostředí v různých oblastech světa,
- umožňuje pochopení souvislostí mezi lokálními a globálními problémy a vlastní odpovědností ve vztazích k prostředí
- poskytuje znalosti, dovednosti a pěstuje návyky nezbytné pro každodenní žádoucí jednání občana vůči prostředí,
- vede k uvědomování si podmínek života a možností jejich ohrožení
- ukazuje modelové příklady jednání z hledisek životního prostředí na místní, regionální, evropské i mezinárodní úrovni,
- seznamuje s principy udržitelnosti rozvoje společnosti,
- učí se hodnotit objektivnost a závažnost informací týkajících se ekologických problémů,
- učí se komunikovat o problémech životního prostředí, vyjadřovat, racionálně obhajovat a zdůvodňovat své názory a stanoviska

4.2 Rozvoj postojů a hodnot žáků

- přispívá k vnímání života jako nejvyšší hodnoty

- vede k odpovědnosti ve vztahu k biosféře, k ochraně přírody a přírodních zdrojů,
- vede k pochopení významu a nezbytnosti udržitelného rozvoje jako pozitivní perspektivy dalšího vývoje lidské společnosti
- podněcuje aktivitu, tvořivost, toleranci, vstřícnost a ohleduplnost ve vztahu k prostředí
- přispívá k utváření zdravého životního stylu a k vnímání estetických hodnot prostředí
- vede k angažovanosti v řešení problémů spojených s ochranou životního prostředí
- vede k vnímavému a citlivému přístupu k přírodě a přírodnímu a kulturnímu dědictví

Environmentální výchova je v rámci vzdělávacího programu členěna do tématických okruhů, které má umožnit celistvé pochopení problematiky vztahů člověka k životnímu prostředí, k uvědomění si základních podmínek života a odpovědností současné generace za život v budoucnosti.

4.3 Tématické okruhy environmentální výchovy

- Ekosystémy
- Základní podmínky života
- Lidské aktivity a problémy životního prostředí
- Vztah člověka k prostředí

5. Koordinátor environmentálního vzdělávání a výchovy

Koordinátor hraje v environmentální výchově důležitou roli. Je nazýván jako metodik EVVO. Ve školském zařízení se jedná o pedagoga, který má na starosti environmentální výchovu. Jeho úkolem je spolupracovat s ostatními členy pedagogického sboru a s vedením školy připravuje rámcový dlouhodobý školní plán environmentálního vzdělávání a výchovy a každoročně připravuje realizační záměry v podobě ročního školního programu environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty. (V rámci školního programu sleduje uplatňování ekologických aspektů v jednotlivých předmětech. Věnuje pozornost integrujícímu přístupu k poznávání přírody a vztahů člověka k životnímu prostředí. Rozvíjí celoškolské aktivity a spolupráci školy s mimoškolním prostředím, zaměřeným k environmentálnímu vzdělávání a výchově.)

Podněcuje a sleduje aktivity zaměřené na životní prostředí v jednotlivých školních kolektivech a v tomto směru spolupracuje s třídními učiteli. Podněcuje a metodicky napomáhá v zavádění integrujících přístupů k poznávání a hodnocení vztahů člověka a životního prostředí ve smyslu přípravy pro udržitelnost rozvoje.

Připravuje, navozuje a koordinuje dlouhodobé a trvalé celoškolské aktivity v péči o životní prostředí (třídění, sběr, šetření energií, péče o zeleň a úpravu okolního prostředí, pomoc potřebným, atd.), jednorázové akce (Den Země, Světový den životního prostředí, Den vody, apod.) i různé regionální, mezinárodní a další formy aktivity a spolupráce (exkurze, studijní a výměnné pobyty, pracovní činnosti, stáže apod.). Podněcuje rozvíjení spolupráce školy s rodinou, s obcí a s různými místními organizacemi a institucemi, a napomáhá tak k vytváření podmínek pro využívání regionálních a lokálních příležitostí pro ovlivňování pozitivních postojů žáků a studentů k okolnímu prostředí, popřípadě pro získávání finančních prostředků potřebných pro realizaci školního programu environmentálního vzdělávání a výchovy. Podněcuje a rozvíjí spolupráci v environmentálním vzdělávání a výchově mezi různými oblastmi naší republiky i v mezinárodním měřítku. Navrhuje, popř. pomáhá zajišťovat účast školy v různých projektech zaměřených k environmentálnímu vzdělávání a výchově. Navrhuje a podněcuje návrhy na ekologizaci provozu školy (úpravy školního prostředí, šetření energií a materiály, hospodaření s odpady apod.). Spolupracuje s dalšími školami při předávání zkušeností a zlepšování úrovně environmentálního vzdělávání a výchovy v zájmu celé modernizace práce (účastní se vytváření sítí škol spolupracujících v environmentálním vzdělávání a výchově). Navazuje a pomáhá navazovat kontakty školy vhodné pro environmentální vzdělávání a výchovu s mimoškolní oblastí, se středisky/centry

ekologické výchovy, s podnikovými ekology, s pracovníky Státní ochrany přírody, s různými dalšími pracovníky zabývajícími se péčí o životní prostředí.

Koordinátor vede evidenci literatury, časopisů, odborných a metodických příruček, učebních pomůcek a dalších informačních zdrojů (včetně využívání výpočetní techniky) pro environmentální vzdělávání a výchovu a navrhuje jejich doplňování. Shromažďuje a podává informace o školních aktivitách v environmentálním vzdělávání a výchově v péči o životní prostředí. Každoročně je ve spolupráci s vedením školy a ostatními členy pedagogického sboru i se zástupci rodičů připravuje hodnocení školního programu environmentálního vzdělávání a výchovy.

6. Směry environmentální výchovy⁶

Jak se environmentální výchova vyvíjela, vznikaly různé směry, které měly odlišný pohled na výchovu a vzdělávání v oblasti životního prostředí. Jednotlivé směry mají vlastní pohled na strukturu, obsah a metodiku výchovy. Dokonce sama environmentální výchova se inspiroje jednotlivými částmi těchto směrů. Tato kapitola představí jednotlivé směry, charakterizuje je a ukáže rozdílné metody využívané při výuce.

6.1 Pozitivistický proud: ekologická výchova

Ekologická výchova podle tohoto chápání představuje tradiční směr environmentální výchovy, který klade důraz na poznání přírody a jejích základních procesů. Ekologická výchova má v dnešní podobě podporu všech rozumných vlád světa, jejími aktéry se staly správy chráněných oblastí, oddělení ministerstva životního prostředí i regionální samosprávy. Zájem o ekologickou výchovu jeví často i komerční subjekty, které jsou nějakým způsobem s přírodou spjaty. Ekologická výchova tak představuje většinový proud environmentální výchovy.

Metodika:

Základem ekologické výchovy je přímý kontakt s přírodou. Přímý kontakt se odehrává jednak zkušeností se zvířaty (př. zoologické zahrady, terária v centrech ekologické výchovy), kdy se tak děti učí jména zvířat, jejich vlastnosti a jak o ně pečovat. Práce na školních pozemcích. Různé varianty naučných výletů do přírody často spojené s odborným výkladem či naučnou stezkou. Využívají se i různé formy monitoringu přírody, někdy bývá součástí projektu. Jména rostlin a zvířat se děti učí na výletě nebo ze sbírky přírodnin i v interiérech. Výlet do přírody bývá doplněn jednoduchými simulacemi, ilustrující základní ekologické principy. V mimoškolním prostředí se uplatňuje zejména výchova prací, zapojením aktivistů či školních tříd do prospěšných prací.

Pro zopakování probraného učiva se používají malé didaktické hry (puzzle, domina či karetní hry). Dále se využívá výtvarných či literárních soutěží na téma krásy nebo ohrožení přírody, organizují se čtenářské besedy na ekologická témata či čtenářské besedy s doporučením vhodné literatury. Používanou metodikou ve školách bývají besedy s pozvanými odborníky či odborné filmy. Ve třídě a v přírodě se často pracuje s pracovními listy, které provází žáky aktivitou či sledem aktivit.

---

⁶ Činčera, Jan: „environmentální výchova: od cílů k prostředkům“, Brno, Paido 2007,

Reflexe a kritika:

Jako ostatní směry je i ekologická výchova vystavována kritice. Tento směr vytýká nekonceptnost, základní chybou jsou prý jednotlivě a náhodně shromážděné aktivity. Nemají propracovaný program s jasně definovanými cíly. Dále kritizuje v ekologické výchově financování programů často organizacemi, které jsou přímo odpovědné za poškozování přírody a které dostávají do programů vlastní pohled na svět. Další výtkou je neefektivní metodika, která je zaměřena na pojmenování jednotlivostí a nekonkrétním diskutováním, namísto vysvětlení hlavních ekologických konceptů. Podle J. Činčery by bylo lepší, kdyby byla ekologická výchova chápána jako jeden z proudů výchovy směřující k lehčímu putování po Zemi, než jako hlavní proud. Společně s globální výchovou a výchovou k udržitelnosti se by se mohla stát klíčovým pilířem environmentální výchovy 21. století.

6.2 Globální výchova

Globální výchova je směr velmi rozmanitý, nejznámější představitelé tohoto směru ho charakterizují jako směr propojující reflexi globálních problémů země, paidocentrismu* a systémové teorie#. V globální výchově existuje mnoho směrů a přístupů k této problematice, v České republice je však spojována s Torontským modelem, jehož autory jsou Pike a Selby.

Metodika:

Cílem metodiky tohoto modelu je snaha vyvolat diskusi o problému, ukázat jej z více stran a umožnit konfrontaci jeho různých interpretací. Využívají se proto prostředky založené na diskusi: simulační hry, hry s rolími, diskusní techniky, práce s textem. Další důležitou skupinou jsou aktivity spojené s různými technikami rozvoje osobních kompetencí (zejména schopnosti týmové spolupráce, sebehodnocení, vytvoření dobré atmosféry ve skupině), používají se i např. fantazijní aktivity. Globální výchova využívá širokou škálu různých technik k seznámení a osvojení nové látky. Při hodinách se má klást důraz na kladný vztah žáka k sobě a druhým, mají se využívat principy aktivní a kooperativní výuky a učení prožitkem. Žáci jsou vybízeni ke spolupráci na sestavení témat, kterými se v předmětu budou zabývat, pravidel práce v průběhu školního roku i na svém vlastním hodnocení. Podle již jmenovaných teoretiků globální výchovy Pika a Selbyho (In Činčera, 2007, s.23) jsou možnosti pro zavedení globální výchovy do škol rozděleny do dvou přístupů. A to do infuze jednotlivých aktivit do vhodných předmětů nebo integrací témat napříč předměty. Pro globální výchovu jsou typické simulační hry, diskuse nebo i moderní techniky (internet,

* Paidocentrismus – výchovný směr, který klade důraz na postavení dítěte ve výchovném procesu

Systémové teorie – důraz je kladen na vztahy mezi prvky

video, média)

Reflexe a kritika

Jan Činčera hodnotí globální výchovu jako relativně snadno uplatnitelnou ve většině předmětů školní praxe. Silnou stránkou tohoto směru vidí v širokém spektru používaných aktivit, které dobře vedou k rozpoutání diskuse mezi studenty.

Globální výchova zdůrazňuje proces, nikoliv výsledek, uznává diskusi, nikoliv kázání. Tato výchova je možnou dobrou cestou pro budoucí výchovu k udržitelnosti, pokud by se inspirovala i dalšími proudy jako např. výchovou o Zemi.

6.3 Výchova o Zemi

Specifický reformní proud environmentální výchovy, který je spojen s osobností profesora Steva van Matreho a jím založeným Ústavem pro výchovu o Zemi. Základní principy této výchovy jsou shrnuty do tří „W“: Proč (The „Whys“), Co (The „Whats“) a Cesty (The „Ways“). Van Matre vychází nejprve z problémů životního prostředí, proto se zaměřuje na nauku o fungování Země, aby žáci dokázali sladit své jednání s hlavními ekologickými zákony. Snaží se o výchovu nové generace environmentálních učitelů, kteří by sdíleli hlubinně ekologický pohled na svět, aby předváděli environmentální návyky a veřejně bránili ty formy života, které se nemohou bránit sami.

Van Matre srovnává tradiční environmentální výchovu s výchovou o Zemi v přehledné tabulce:

environmentální výchova (tendence)	Výchova o Zemi (záměry)
Doplňkovitá a náhodná	Integrální a založená na programu
Převážně v učebnách	Převážně v přírodě
Orientovaná na problém	Orientovaná na životní styl
Zaměřená zejména na rozvoj sekundárních konceptů a využívajících projektů	Zaměřená zejména na rozvoj ekologického cítění, založeného na kombinaci mentálního a fyzického spojení s přírodou
Založená na aktivitách	Založená na výstupech
Nechce učit co myslet, ale jak myslet	Chce vštěpovat hodnoty a měnit návyky
Stojí především na skupinových diskusích jako hlavním nástroji k dosažení svých cílů	Stojí především na zapojení se do vzdělávacích dobrodružství jako na hlavním nástroji k dosažení svých cílů
Integruje výstupy (zprávy) a upevňuje aplikace (projekty)	Upevňuje vstupy (zprávy) a integruje aplikace (projekty)

Ovlivněna manažerským pohledem na přírodu jako „roh hojnosti“	Ovlivněna myšlenkami hlubinné ekologie
Připouští široké spektrum definicí a cílů	Odmítá stát se čímkoliv pro každého

Obsah Výchovy o Zemi lze shrnout do tří bodů: porozumění, cítění a zavádění. Porozuměním se myslí „pochopení hlavních ekologických systémů a společenství planety“. Cílem „cítění“ je „vštípit u lidí hluboké a trvalé emocionální spojení se Zemí a jejím životem“ a cílem zavádění je „pomáhat lidem měnit způsob, jak žijí na Zemi“ (Matre, 1999)

Metodika

Základním metodickým prvkem této výchovy je několikadenní pobytový program (Van Matre, 1999). Programy mají být vytvářeny jako komplexní celek, ve kterém je všechno podřízeno deklarovaným cílům, práce na programu proto trvá i několik let. Zásady sestavování programů jsou shrnuty do tří bodů i s podbody: strukturování, ponoření a vztahování.

Reflexe a kritika

Tento směr nabízí inspirativní a kritické pohledy na metodiku environmentální výchovy. Autor tohoto směru nepřispívá do odborných časopisů, vyhýbá se srovnání s teorií globální výchovy a výchovy o Zemi, toto vše přispívá k izolaci od ostatních proudů. Předpokládal, že jeho programy výchovy o Zemi budou hlavní cestou environmentální výchovy. Jan Činčera však doplňuje, že tato výchova je tak náročná, že může jít jen o doplňkovou formu a že neméně stejnou roli bude hrát i škola.

6.4 Hlubinně ekologická výchova a cesta zpět ke kořenům

Pojem „trvale udržitelný rozvoj“ se objevil na konci osmdesátých let a od konference OSN v Rio de Janeiro (1992) byl mezinárodním společenstvím přijat jako oficiální strategie řešení environmentálních problémů. Do kurikul environmentální výchovy se díky tomuto směru začala vkládat témata odrážející širší pohled na environmentální problematiku, a to zejména ve spojení s ekonomickou a sociální či humanitní oblastí. Podle Miltna McClarena by výchova měla vést ke schopnosti hledat argument, samostatně hodnotit, rozvíjet chuť, hledat vlastní názor a reflektovat jej v konfrontaci s názory odlišnými. Měla by být především procesem, umožňovat samostatné porovnávání všech existující konceptů. Podle Morgensena je kladen důraz na rozvoj kompetencí k jednání v environmentální oblasti: zejména schopností vytvářet si samostatně názor a nepřijímat jen pasivně učitelovy interpretace řešeného problému. Environmentální výchova je podle něj především výchovou o konfliktech

mezi různými zájmovými skupinami. Žáci se proto musí učit těmto různým úhlům pohledů, porozumět jim a zapojit se do hledání možných řešení.

Deset základních kompetencí podle Coopera tvoří: sebeúcta a sebedůvěra, spolupráce, důvěra a empatie, komunikativní dovednosti včetně vyjednávání a rozhodování, schopnost kritického myšlení do budoucna, pocit sounáležitosti s přírodou, kreativita, představitivost a vnímavost vůči životnímu prostředí, znalost ekologických, sociálních, demokratických a politických systémů, schopnost sebereflexe a hodnocení.

Metodika

Morgensen navrhuje založit environmentální výchovu na bázi chápání problémů jako konfliktu zájmů, proto by měla být výuka založena na delších projektech, ve kterých žáci analyzují konkrétní problém (zpravidla místní), shromáždí informace (např. cestou terénního průzkumu), účastní se diskuse či hry s rolemi a na závěr navrhnou nějaké doporučení či zpracují ze svého projektu prezentovaný výstup.

Hamond analyzuje pět klíčových teorií na zařazení „akce“ do vzdělávacích programů a tří úrovně environmentálních akcí ve výuce. K žádoucímu jednání je žák veden předáváním informací o úspěšných příkladech a relevantních postupech. Používanými metodami jsou příběhy, filmy, rozhovory s hosty, simulace a další metody. Tento přístup je nejrozšířenější, avšak efektivita motivace k angažovanosti a předávání dovedností je zpochybnována.

Behaviorální přístup se zaměřuje na trénink potřebných dovedností a získávání znalostí o prostředí, ve kterém mají akce probíhat. Komunitní řešení problémů učí žáky prostřednictvím praktické zkušenosti formulovat akční plány a jednat podle nich, reflektovat úspěch i problémy. Integrovaný přístup by měl vést žáky k získání tréninku v kreativním řešení problémů. Tento model klade důraz na skupinové přijímání rozhodnutí, osobní odpovědnosti a skupinovou spolupráci. Model „Připoutání k přírodě“ vychází k environmentálně příznivému jednání. Sází na hluboké emocionální zkušenosti v přírodě.

Činčera zhodnocuje metody tohoto směru takto (Činčera, 2007): „environmentální výchova by měla zahrnovat učení o akci – učení se dovednostem či předávání informací o úspěšných modelech. Používané metody jsou případové studie, simulační hry, hry s rolemi, prezentace. Odpovídá informačnímu a behaviorálnímu modelu. Učení se akcí představuje zahrnutí reálného projektu do kurikula. Při plánování, realizaci či vyhodnocení akce se rozvíjí kompetence žáků a překonává syndrom bezmocnosti. Tato strana odpovídá integrovanému přístupu a komunitnímu řešení problémů. environmentální výchova konečně může zahrnovat čtení z akce, kdy studenti vyhodnocují význam samotných výstupů projektu.“

Kritika a reflexe

Důraz na akci je vidět na příkladu Hnutí Brontosaurus nebo u jiných ochránářsko-výchovných organizací. Smyslem environmentální výchovy je vést žáky k jednání a skvělým a silným nástrojem jsou k tomu projekty. Akce by však neměly být jediným prostředkem, důležitou roli ve výchově k udržitelnému rozvoji hrají také znalosti. Neboť z brigád se nestane výzva ke změně pohledu na svět, ale jen vzpomínka na příjemně strávený volný čas.

6.5 Výchova k udržitelnosti a kritický přístup

Hlubinná ekologie je myšlenkovým proudem, který spojuje dohromady filosofii, náboženství a hlubinnou psychologii, a pro který je výchova spíše cestou k určitému duchovnímu osvícení. Podle Macyové a Flemingové jsou hlavními cíli hlubinně ekologických kurzů: „posílit naše soucítění se všemi spřízněnými bytostmi, uvědomit si všeobecnosti našeho osudu, motivovat se k neustálé činnosti ve prospěch všech živých bytostí, sžít se s našim širším příběhem (evolucí), načerpat sílu a odvalu, budovat důvěru a sounáležitost s lidmi, připravovat se na společné akce na obranu Země a budoucích generací. Je směrem, který ze všech proudů environmentální výchovy nejvýrazněji stojí na ovlivňování postojů, zatím co znalosti v něm hrají sekundární úlohu.“ (In Činčera, 2007, s.41)

Metodika

Základním prostředkem hlubinně ekologické výchovy jsou dílny. Macyová a Flemingová vytvořily dvoudenní dílnu „Shromáždění živých bytostí“, která je pořádána jako víkendový pobyt. Páteční večer je věnován seznámení skupiny a jejímu rozdělení do skupin, v sobotu následuje rychlý aktivita s minimem volného času, aby žáci pocítili mezilidskou blízkost a společnou odpovědnost za svět. Typickými aktivitami z hlubinně ekologických dílen jsou rituály, meditace, inspirační čtení či další aktivity s hlubinně psychologickým zabarvením.

Kritika a reflexe

Kritika tohoto směru se odvíjí od kritiky hlubinné ekologie jako myšlenkového směru. Hlavními argumenty je oproštění od racionality, smazání rozdílů mezi Já a Jiný, příklon k východním filozofiím a New Age. Na druhou stranu je hlubinná ekologie významným zdrojem pro jiné přístupy environmentální výchovy.

6.6 Výchova k ekogramotnosti

Tato výchova je spojena s činností Centra pro ekogramotnost (The Center for Ecoliteracy), které bylo založeno v kalifornském Barlowové v roce 1995. Cílem je „posílit zkušenost a porozumění přírodnímu světu“. Capra nabízí ekologický rámec pro vzdělávací reformu.

Koncepty

- „Sítě“ - Děti by měly pochopit, že tak jako v přírodě nic neexistuje izolovaně, ani udržitelnost není v rukách jednotlivce, ale celého společenství. Do projektů jsou proto zahrnováni také rodiče, majitelé pozemků, úřady, nevládní organizace, experti.
- „Systém v systémech“ - žáci se učí, že každý systém je součástí většího systému. Proto každé řešení na jedné úrovni ovlivní i systémy na vyšších či nižších úrovních.
- „Vzájemná souvislost“ - každý život se vztahuje k ostatním v procesu spolupráce, partnerství, vytváření sítí...
- „Rozmanitost“ - děti by měly porozumět, že čím je systém rozmanitější, tím je schopen pružněji se přizpůsobovat, učí se oceňovat různost přístupů k řešení problémů i rozdílnosti názorů svých spolužáků.
- „Cykly“ - děti se učí rozumět různým přírodním cyklům,
- „Toky“ - učí se, že všechny organismy jsou otevřené systémy, kterými proudí energie ze Slunce, avšak energie se ve svých přeměnách ztrácí v podobě tepla, a tak by lidé měli využívat co nejvíce energie přímo ze slunce a hledat cesty ke snížení.
- „Vývoj“ - porozumět tomu, že všechny živé systémy se vyvíjejí v procesu adaptace na měnící se podmínky, malé změny v systému mohou mít hluboké a nepředvídatelné dopady.
- Dynamická rovnováha – ekologická společenství se regulují systémem zpětnovazebních smyček, proto je nutné vylepšovat podmínky nejen jednoho prvku systému, ale z hlediska celku.

Metodika

Centrum pro ekogramotnost podporuje zejména školní projekty, spojené se vztahem k místu a ekologizací provozu školy. Mezi významné projekty patří např. Jedlá škola, projekt uskutečněný na Střední škole Martina Luthera Kinga v Berkeley (jedná se o propojení školního kurikula, pozemku a jídelny), Projekt na přehodnocení školních obědů (založený na bioproduktech místních ekofarmářů a stravování v rodinném stylu).

Reflexe a kritika

Důraz je kladen na tradice, děti se učí vlastní prací, průzkumem či pozorováním. Problematické může být zavádění tohoto přístupu do škol v méně vstřícném finančním prostředí. V českých podmínkách mohou být určitým problémem i hygienické normy a předpisy související se stravováním.

7. Metody uplatňované v environmentální výchově

7.1 Interaktivní metody výuky v environmentální výchově

Environmentální výchova upřednostňuje interaktivní metody výuky, které se dají shrnout ve 4 základních pilířích. Jedná se o pedagogický konstruktivismus, kritické myšlení, interakci a kooperaci.

7.1.1 Pedagogický konstruktivismus

Je pedagogický proud, který klade důraz na procesy objevování, rozšiřování a přetváření poznávacích struktur (obrazů světa) v procesu učení. Tomu jsou přizpůsobeny i didaktické procesy. Vychází z předpokladu, že poznání a porozumění světu je nutné vystavět ve vlastním vědomí. Podoba lidského poznání se neustále mění a vyvíjí, v přírodních ani humanitních vědách neexistuje jednoznačná, definitivní pravda a porozumění určitým jevům se mění v čase i prostoru. Cílem je vybavit žáka schopností orientovat se v záplavě poznatků a naučit se je správně využívat. Konstruktivistická pedagogika se zaměřuje na způsob, jakým vzniká poznání a porozumění, na proces, jak zpracovává mnohoznačnou realitu, jak se konstruuje pravda a nachází užitečná řešení. Snaží se respektovat přirozené procesy učení, během školní výuky klade důraz na vnitřní motivaci, aktivizaci dosavadních znalostí a názorů, předkládáním problémových a polemických zadání, s důrazem na použitelnost, užitečnost a potřebnost tvoření vlastních názorů, získání daného poznatku pro život. Vede k pěstování komunikačních a sociálních dovedností.

7.1.2 Kritické myšlení

Velice důležité jsou kompetence a cíle environmentální výchovy – kriticky vyhodnocovat spletité a často „neviditelné“ sociální mechanismy na úrovni celé společnosti, menších populací nebo i malých skupin. Aby žáci chápali svět v souvislostech, rozlišovali mezi příčinami a následky společenských dějů, oddělovali fakta od interpretací, zejména při vnímání a hodnocení mediálních zpráv. Jsou-li schopni odolávat manipulaci a posoudit situaci z více než jednoho úhlu pohledu, dokážou rozpoznávat předsudky a negativní stereotypy, které brání adekvátnímu a užitečnému uchopení společenských problémů. Model učení je založen na evokaci (prostoru pro žáky uvědomit si a vyjádřit na daný problém vlastní názor, zkušenost, formuluje vlastní cíle, hypotézy a otázky), na uvědomění si významu (fáze získávání nových poznatků, jejich ověřování a snaha pedagoga udržet motivaci žáků) a na reflexi (během níž žáci diskutují o nových poznatcích, čemu porozuměli nebo co jim ještě není jasné).

7.1.3 Interakce

Je edukační proces, který probíhá za spoluúčasti pedagogů a studentů. Jejich vztah je založen na principu partnerství a spolupráce. Pokud je žák aktivní, má pozitivní vliv na průběh a podobu výuky. Učitel se stává facilitátorem, který usnadňuje, umožňuje, napomáhá či podporuje žáky, kteří jsou zdrojem nápadů, myšlenek a komunikace ve výukovém programu. Zásady interaktivní výuky jsou založeny na podpoře tvůrčí atmosféry ve třídě, podněcuje k vyjadřování vlastních názorů a myšlenek, dává pozitivní zpětnou vazbu na každé chování, které směřuje k cíli, a vytváří pocit zodpovědnosti za společný úkol. Dbá na to, aby se všichni zapojili a měli prostor k sebevyjádření.

7.1.4 Kooperace

Edukační proces, během něhož dochází k maximální míře komunikace a interakce mezi učitelem a žáky. Kooperace vytváří návyk přijímat společné cíle, je tolerantní vůči individuální i skupinové odlišnosti, využívá jedinečnosti individua k dosahování cílů, nikoli k jejich hodnocení a kategorizaci na lepší a horší. Mimo to buduje pocit spoluzodpovědnosti za výsledky celé skupiny a je etickou normou, která lépe než soutěživost odpovídá uspořádání vztahů v pluralitní rozmanité a zároveň rovnostářské společnosti. Kooperace je vlastně protikladem ke kompetici (soupeření).

Tyto pedagogické a metodické principy slouží k vytváření obecných představ o základech, na nichž jsou vystavěny aktivity v environmentální výchově. Výběr metod interaktivní výuky záleží na věku žáků, atmosféry školního a třídního kolektivu, dosavadních pracovních návycích a samozřejmě na osobnosti a stylu výuky jednotlivých pedagogů.

7.2 Druhy metod

Metody, které jsou zvoleny pro výuku, program či projekt, ovlivňují celkovou atmosféru v hodině. Dobře vybrané metody podněcují žáky k aktivitě, kreativnímu myšlení a jednání, naopak nevhodně zvolené nechávají žáky v pasivitě, nudně se povalovat na lavici a odpočítávat minuty do konce hodiny.

Metoda je určitý způsob učení či výkladu, který je vybrán podle stanoveného cíle a účelu projektu, besedy nebo výuky. Důležité je, aby se metody různě střídaly. Vhodný výběr metod napomáhá k rozvoji důležitých životních dovedností jako např. umět spolupracovat, diskutovat, formulovat názory, řešit problémy a konflikty, tvořivě jednat, hledat informace, pracovat s časovými možnostmi, vytvářet otevřenou atmosféru, aktivně naslouchat, pracovat s emocemi a postoji, oceňovat individuální odlišnosti, vytvářet skupinové role, přidělovat

zodpovědnost (...).

Následující části jsou vybrány takové metody, které mohou být využívány v environmentální výchově. Popisují, jak mají být metody využívány a jakými prostředky jich lze dosahovat.

7.2.1 Projekty

Projekt je založen na propojení praxe a teorie, který má vést ke kreativitě a vlastní činnosti. Definice projektu podle Valenty: *„Projekt je určité a jasně navržený úkol, který můžeme předložit žákovi tak, aby se mu zdál životně důležitý tím, že se blíží skutečné činnosti lidí v životě.“* (In Činčera, 2007) Projekt je označením dlouhodobějšího plánu na řešení zvoleného problému, jde o komplexní rozsáhlejší celky, ve kterých se žáci podílí na volbě problému, který následně samostatně nebo s pomocí učitele řeší. Projekt by měl mít určitý závěrečný výstup (např. závěrečnou prezentaci).

Tato metoda se snaží naplňovat klíčové kompetence pro život (znalosti, schopnosti a dovednosti), které pomohou zvládat náročné situace ve stále rychleji se měnící realitě. Je kladen důraz na tyto klíčové kompetence a jejich provázanost se vzdělávacím obsahem. Obsah průřezových témat (Osobnostní a sociální výchova, Výchova demokratického občana, Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech, Multikulturní výchova, environmentální výchova, Mediální výchova) reflektují aktuální problémy současného světa. Měly by procházet napříč vzdělávacími oblastmi a propojovat vzdělávací obsahy různých oborů. S pojmem „projekt“ se často pracuje dost volně, a tak někdy dochází k záměně tématických celků za projekt.

7.2.2 Tématické celky

Tématické celky mají určitý sled aktivit v hodině nebo bloků, které jsou spojeny s jedním či několika souvisejících témat. Mohou tvořit i jádro pobytových akcí. Jsou komplexem provázaných aktivit a hodin spojených se zvoleným tématem.

7.2.3 Pobytové akce

Soustředí se kolem několika témat: spolupráce, meze růstu, udržitelný život, smyslové vnímání přírody ... Každé téma představuje v programu určitý blok a tomu odpovídá několik herních a diskusních aktivit. Programy jsou vnitřně provázány a řazeny na předpokládaný vývoj ve skupině.

Projekty a tématické celky umožňují dlouhodobé sledování tématu z více stran, kladou důraz na aktivitu žáků i na kontakt s realitou a světem kolem sebe. Vedou k integrovanému

přístupnou ve výuce. Efektivitu takových celků výrazně ovlivňuje metodika, s jakou byly zpracovány.

7.2.4 Přednáška a publikační činnost

Jedná se o předávání informací žákům formou výkladu, prezentací, osvětových přednášek či publikační činností. V současné době je jedním z nejčastějších metod výuky na školách. Často je doplňována moderní prezentační technikou, která propojuje slovo s obrazem či filmem. Tím je látka žákům lépe přiblížena. Na druhou stranu tato metoda patří spíše do pasivní formy výuky. Žáci nejsou do aktivit zapojeni a slouží spíše k načerpání určitých znalostí, které ovšem osloví jen motivované žáky. Vhodné je využít dalších prostředků jako jsou hry, prezentace reálných příběhů a případových studií.

7.2.5 Filmy

Poskytují určité informace, kterými lze doplnit jakékoli téma environmentální výchovy. Film propojuje text s obrazem, který více působí na vnímání žáků, ale nenutí je k zamyšlení ani k přehodnocení pohledu na svět. S tímto prostředkem je nutné dále pracovat, a to vybrat jen danou část, která navazuje na probírané téma. Dobré je spojovat tuto techniku s diskusí, která vede k zamyšlení nad tím, co bylo shlédnuto. Dobrá práce s filmem umožňuje emocionálně zapůsobit i přesvědčit. V dnešní době mají větší vliv na diváky umělecké výpovědi o přírodě nebo působivě zpracované reportáže před populárními přírodovědnými snímky. Ve výuce environmentální výchovy by tato metoda neměla být nadužívána a důležitá je také kompozice v určitém celku.

7.2.6 Příběhy

Jde o nejstarší metodu učení, jejichž obliba je spojována s mystickým výkladem světa. Vede k pochopení našich životů jako příběhů zakotvených do řádů světa. Příběhy zvou posluchače na cestu, lákají je do svého nitra, ve kterém nacházejí sami sebe. Všeobecně je známo, že při poslechu příběhů jsou žáci soustředěnější a aktivněji naslouchají, než kdyby popsali listy papírů. V této metodě se objevuje složitá otázka „pravdivosti příběhu“. Nosný příběh se stává mýtem, který má vlastní kritéria pravdivosti: nepopisuje nic, co by se reálně stalo, protože popisuje něco, co se stává jen jakoby vně tohoto světa v nevyjádřených pravidlech, kterými je náš svět uspořádán. Zajímavé je, že mýty mají silnější vliv na formování postoje, než informační texty. Mýtem se však může stát i příběh původně pravdivý. Mýty obsahují určité pravdivé části, a to zásady nedogmatické, přirozené a selským rozumem pochopitelné zásady udržitelného života. Příběh by neměl být proto prezentován, jako

pravdivý, ale jako pohádka, kterou jsou žáci obklopeni. Metoda vyprávění příběhů vyžaduje své specifické postupy např. příběh je lepší vyprávět, než číst. Činčura ve své knize environmentální výchovy (2007) hodnotí tuto metodu následovně:

„Celkově lze říci, že příběhy představují silný prostředek environmentální výchovy. Jejich výhodou je, že si je účastníci dlouho pamatují, a mohou je také dobře motivovat k dalšímu programu. Na druhé straně může být někdy poselstvím příběhů až příliš mnohoznačné a jsou-li příběhy pouze zdánlivě pravdivé, může pozdější odhalení vést děti ke zpochybnění celého programu.“

7.2.7 Diskusní techniky

Jsou prostředkem k otevřené a strukturované diskusi. Mají velmi důležité postavení mezi prostředky environmentální výchovy, protože umožňují žákům prezentaci nebo obhajobu vlastních názorů. Diskuse je dialogem, konfrontací dvou a více představ o světě, které se vzájemně inspirují k přehodnocení a doplnění. Diskuse ovšem není sama o sobě, jen prostředkem. Během ní mají být žáci partnery, cílem má být společné nahlédnutí pravdě. V průběhu může zaznít mnoho názorů, žádný však není špatný, pokud ho žák dokáže obhájit a vysvětlit. Během diskuse je důležité dodržovat určité zásady a postupy. Důležité je, aby žáci získali nejprve potřebné informace o diskutovaném tématu. Učitel zde plní funkci tzv. facilitátora, což znamená, že řídí průběh, formu a doplňuje diskusi vhodnými otázkami. Do správnosti odpovědí a názoru žáků nezasahuje.

Pro tuto metodu existují různé typy diskusních aktivit environmentální výchovy jako např.:

- **Bzučící skupiny** – žáci dostanou do dvojic či do malých skupinek kartičku s úkolem „promyslete/rozhodněte/vyberte“, žáci pak po skupinkách prezentují své názory. Tato aktivita je jednoduchá a umožňuje zapojení více studentů do diskuse.
- **Sněhová koule** – jedná se o techniku, která se používá pro několikanásobný výběr z celého seznamu možností, v malých skupinkách žáci vyberou určený počet z celého seznamu, pak se spojí s další skupinkou a společně provedou další výběr. Skupinky se postupně slévají dohromady a umět se dohodnout je stále těžší. Tento typ diskusní aktivity vyžaduje schopnost komunikace, kooperace a argumentace.
- **Krok vpřed a vzad** – diskusní technika, nutící účastníky vyjádřit vlastní postoj k danému tématu a otázce. Účastníci stojí na čáře a učitel přečte určité stanovisko, žáci postoupí o krok vpřed, pokud souhlasí, zůstanou stát, pokud váhají nebo se nechtějí vyjádřit a postoupí o krok vzad, zda-li se stanoviskem nesouhlasí. Na závěr probíhá diskuse.

- **Řazení kartiček** – do skupin se dají kartičky s různými pohledy na stejný problém. Úkolem je, aby žáci seřadili kartičky do určeného tvaru dle jejich míry souhlasu s nimi. Na prázdnou kartičku můžou napsat variantu, která na předchozích chyběla. Následuje diskuse, kde všichni srovnávají rozdílné umístění mezi jednotlivými skupinami, podle sympatií a podle pravděpodobnosti.
- **Myšlenkové mapy** – žáci zakreslují na papír dopady určitého rozhodnutí. Tato technika podněcuje myšlení v souvislostech a kreativitu. Po vypracování mapy následuje prezentace a diskuse.
- **Hry na souvislosti** = „vlněné myšlení“ - jde o názorné prostředky k uvědomování souvislostí mezi pojmy. Vedou k porozumění systémové povaze světa a propojenosti zdánlivě nesouvisejících jevů.
- **Práce s textem** – diskuse založená na kritickém rozboru rozdaného textu, tato metoda rozvíjí kritické myšlení.

Diskusní metoda umožňuje zapojení většiny žáků, vede ke srovnání názorů rozvoji komunikačních dovedností, souvislostí a schopností nahlédnout na problém i z jiné strany. Při nedostatečném propojení s fakty se mohou stát pouhou rétorickou hrou, nevhodně zvolené téma či manipulativní způsob vedení může účastníky od diskuse odradit.

7.2.8 Malé didaktické hry

Jsou to kratší aktivity založené zpravidla na principu známých společenských her. Tato metoda slouží k zopakování látky. I zde je možné využívat různé typy didaktických her v environmentální výchově:

- **Karetní hry** – (např. pexeso, kvarteto, sbírání karet) různé ekologické organizace a sdružení vydává hry s environmentální tematikou. Avšak i kantoři si tyto hry mohou vytvořit sami tak, aby hry odpovídaly přesně potřebám probírané látky.
- **Deskové hry** – Člověče, nezlob se; Monopoly, Scrabble, Hadi a žebříky, puzzle, skládačky, křížovky ...
- **Ostatní** – např. Bludiště znalostí – hra založená na principu programové výuky, úkolem je najít cestu tvořenou řadami a sloupci kartiček s otázkami, u kterých mají na výběr mezi několika možnostmi. Správné odpovědi je posílají dále špatné zase zpátky.

Tato metoda je velice jednoduchá a neklade veliké nároky. Malé didaktické hry vycházejí z tradičního pohledu na výuku. Jsou vděčnou metodou k samostatnému zopakování, mají snadná pravidla a jsou zábavná a nenáročná. Avšak neumožňují více možností řešení, vlastní

kritické myšlení ani kreativitu. Jsou vhodným doplňkem, ale nelze na nich založit celý program.

7.2.9 Simulační hry a hry s rolemi

Jde o tzv. vzdělávací hry, které simulují prostředí reálného světa, kdy je zadán úkol a žáci jej musí řešit. Podle Jill Finane (In Činčera, 2007, s.72): „*Simulační hry berou reálnou životní situaci jako model a vykreslují její hlavní rysy, problémy, role a dilemata. V tomto procesu simulační hry imitují realitu zatímco redukuje složitost systému na zvládnutelnou úroveň. Hráči vystupují v rolích jiných osob, stávají se součástí situací, které běžně nezažívají, spolu s novými pocity, dilematy a konflikty. Hraní role vyžaduje po hráčích nové formy myšlení a jednání z nezvyklé perspektivy.*“ Simulační hry jsou využívány ve všech oblastech vzdělávání. Typická je pro ně přítomnost soutěží a pravidel. Henry Elington (In Činčera, 2007, s. 73) klasifikuje simulační hry podle jejich formátu:

- **Manuální hry** – jednoduchá manuální cvičení (karetní hry, deskové hry, terénní hry)
- **Elektronické hry**

Další typologii simulačních her nabízí Davison a Gordon:

- **Deskové a panelové hry** – řadí se sem dle našich metod didaktické hry na bázi monopolů či binga, Ekopoly, Panelové hry jsou na bázi televizních soutěží.
- **Úkolově orientované hry** – malé didaktické hry jako Bludiště znalostí, Klikatice,
- **Párové simulace a simulace v malých skupinkách** – jsou založené převážně na jednoduchém hraní rolí, soustředí se zpravidla na interpersonální jednání.
- **Akvárium** – hráč či malá skupinka hráčů řeší určitou situaci, ostatní je pozorují a vyhodnocují jejich chování a hraní
- **Obchodní hry** – obsahují určitá kola, během kterých jsou hráči odměňováni penězi nebo body. Hry tohoto směru mají ukázat rozdíly mezi udržitelným rozvojem a překročením mezí růstu, po kterém následuje kolaps.
- **Celotřídní mítinky, konfrontace** – každý hráč dostane jedinečnou roli, ve hře probíhá jednotlivá jednání ve skupinách, kde je diskuse všech hráčů řízená.
- **Komplexnější simulace** – zahrnují několik různých typů simulačních her (může být zahrnována do pobytových akcí, kdy trvá i více dní)

Zjednodušené rozlišení simulačních her dle Činčery:

- **Elektronické hry**
- **Malé didaktické hry**
- **Systémové hry**

- **Hry s rolemi**
- **Simulace jednoho problému**
- **Simulační hry v přírodě**

Simulační hry v přírodě modelují zpravidla vztahy v ekosystému, vztahy mezi několika druhy a prostředím. Jde o pohybové aktivity, určené do přírodního prostředí. Důležité je začlenění do příslušného kontextu. Tyto hry jsou velmi činným nástrojem k přiblížení situace. Jsou s nimi spojeny silné emoce a mohou sloužit jako výborná motivace k přijetí dalších informací o problému. Navíc rozvíjí řadu osobnostních kompetencí hráčů: jako např. schopnost spolupracovat, dělat strategická rozhodnutí, orientovat se v informacích, komunikovat, vcítit se do jiného. Simulační hry jsou však náročné na čas, prostor, vedoucího hry a vyspělost hráčů.

7.2.10 Exkurze do přírody

Pobyt v přírodě je chápán jako hlavní prostředek environmentální výchovy. Přímým kontaktem s přírodou je možné účelně ovlivňovat postoje žáků. Slouží k názornému vysvětlení fungování přírody a její systémové provázanosti. Avšak během exkurze do přírody není podstatné znát nazpaměť všechna jména stromů a rostlin, které je možné po cestě potkat. Podstatnější je hledat krásu přírody, jejího vztahu k ní a dokázat, aby si žáci uvědomovali souvislosti. Během pohybu v přírodě je možné setkat se s naučnými stezkami, které jsou doprovázeny informačními tabulemi. Ty však často obsahují velké množství odborných termínů, které jsou účastníkům neznámé a nepochopitelné. Ve výsledku tyto tabule oslovují jen nadšence, kteří pátrají po přesných názvech a definicích určité krajinné oblasti. Bylo by lepší zvolit metody jako např. hádanky, dřevěné skládačky, aktivity smyslového vnímání přírody, atd.

7.2.11 Pojmové cesty

Jsou jedním z metod programů výchovy o Zemi. Pojmové cesty vysvětlují vždy jen jeden ekologický princip např. koloběh hmoty, ztráta energie, adaptace na prostředí nebo vzájemnou provázanost. Pro lepší porozumění uvedu příklad z knihy Environmentální výchova (Činčera, 2007, str.79): Hra Karel se ztratil:

„Děti si nejprve společně přečtou probíranou poučku: *„Každý živý tvor je připoutaný k jiným živým tvorům sítí různých vztahů – spolupráce i soutěžení. Všichni společně vytvářejí podmínky vhodné pro život.“* Následuje asimilační fáze, kdy jsou vyzvány k detektivní práci. Dozví se, že příbuzní nabízejí velkou odměnu za pomoc s hledáním ztraceného Karla.

Úkolem detektivů je najít svědectví ostatních zvířátek, stromů a rostlin, které se s Karlem znají, a navrhnout další směr vyšetřování. Děti nevědí, kdo je Karel, ale z „výslechu svědků“ (kartiček) si postupně budují hypotézu (např. „*Sokol: Ano, Karla mám rád. Zejména k obědu.*“). V poslední fázi děti navrhuji, kdo by ještě mohl o Karlovi vypovídat. V této fázi tedy aplikují získané poznatky a uvažují o dalších příkladech vzájemných vztahů v přírodě. Znovu je zopakována vstupní poučka aktivity, děti jsou odměněny razítkem a hra končí.“

Některé pojmové cesty jsou náročné na pomůcky (některé jsou realizovány jen ve vybavených střediscích). Tato technika je náročná i pro učitele, mají děti motivovat, vést, ale nesmějí sklouznout k pojmenovávání jednotlivostí během cesty. Mají nechat děti, aby na určité věci přišly sami.

7.2.12 Toulky po zemi a magické místo

V ČR jsou známy spíše jako smyslové vnímání přírody a tato metoda je součástí výchovy o Zemi. Smyslem je zapojit všechny smysly, nechat na sebe působit krásu přírody a cítit se dobře. Bývá často uskutečňována v rámci procházek, do kterých jsou zařazovány různé aktivity na základě otevírání smyslů, kontrastů míst/krajiny, detailu/celku a uvědomění si krásy jednotlivých živelů. Aktivity jsou uváděny jako příběh, který má pohádkově nebo fantazijně laděnou agendu. Magické místo je jednoduchý a zároveň silný prostředek, který se uplatňuje v rámci výchovy o Zemi. V okolí základny si žáci najdou příjemné a krásné místo, kde mohou být sami a nikým nejsou rušeni. Tyto metody je vhodné využívat během pobytových akcí. Ty pak slouží k plnění určitých úkolů spojených s pozorováním přírody a vytváření reflexí na dané téma, které si žáci zapisují do vlastních portfolií. Tyto techniky umožňují malým i starším dětem mít radost z pobytu v přírodě. Je nutné dávat pozor na velikost skupiny, kontext a legendu, jinak by mohly narušit celý program a zážitky z něj.

7.2.13 Využití školních pozemků

Školní pozemky jsou přirozeným prostředím pro hodiny vedené mimo třídu. Mohou sloužit také jako prostředek k porozumění přírodním procesům a formování vztahu k přírodě. Podle Cheslayho (In Činčera, 2007, s. 81) má příroda v okolí školy pozitivní vliv i na rozvoj inteligence a snížení agresivity či genderových stereotypů u dětí. V severoamerických školách jsou proto budovány přírodní areály s různými typy ekosystémů (např. s mokřady, motýlí zahradou, prérií atd.)

Činčera dává v tomto případě za příklad K-6 Základní školy v Denali ve Fairbanxu na Aljašce. Kde se děti od mateřské školky až do šesté třídy učí vlastní aktivitou o původu

potravin a propojení člověka s půdou. V prvním roce děti pěstují brambory, ze kterých si pak na slavnostním Bramborovém dni dělají polévku, salát a pečou je. Další rok se učí pěstovat pšenici a péct z ní chleba. Třetí rok pěstují měsíček a fazole, později květiny a další rostliny. Později se dostávají i k vědeckému zkoumání buněk cibule mikroskopem. V České republice se stav školních pozemků v posledních letech velice zhoršil. Některé školní areály jsou sice vybaveny různými prolézačkami, skateboardovými hřišti nebo basketbalovými hřišti, ale funkčních ekologických ploch stále ubývá.

7.2.14 Meditace a rituály

Jde o aktivity hlubinné ekologie. Využívá hry, jejichž cílem je pomoci žákům nacházet sebe v konfrontaci s mezními životními situacemi. V České republice se tato metoda využívá jen okrajově. Při meditaci se vypráví poetické příběhy nebo hrají dramaticko-poetické hry. Zásady při uplatňování těchto metod:

- důležité je zajistit vhodné prostředí, aby žáky při meditaci nic nerušilo (např. hluk, chladno) a mohli se ponořit do aktivity
- při rituálech je dobré využívat masky, živou hudbu, čisté živly (oheň), symbolické kostýmy
- dále se zařazuje dramaturgie, doporučuje se však až ke konci programu a dle připravenosti a stavu účastníků, organizátoři musejí být připraveni poskytnout psychologickou první pomoc.
- záleží i na účastnících, zdali jsou ochotni ponořit se do meditací a rituálů, obecně větší ochotu projevují dívky ve středoškolském věku, naopak hůře to přijímají chlapci a muži
- jedná se o velice složitou metodu, která na jedné straně stojí na silném vnoření a odbourání reflektivní složky prožitku, na druhou stranu s hloubkou vnoření rostou rizika psychické újmy
- důležité je, aby vedoucí dal hned na počátku možnost kdykoli z meditace či rituálu odejít

Tato metoda je díky velkému emociálnímu prožitku výrazně ovlivňuje postoje účastníků, avšak je velice náročná na uvádění a představuje jistá rizika.

7.2.15 Práce

Je tradičním prostředkem environmentální výchovy. Jedná se o praktické spojení pomoci přírodě s výchovou. Na této metodě jsou založena Hnutí Brontosaurus nebo Asociace

Brontosaurus, Český svaz ochránců přírody ... Výhodou tohoto prostředku je samotná přímá pomoc, kontakt s přírodou, rozvíjení dobrovolnické a neplacené práce „pro dobrou věc“. Jde i o posílení schopnosti komunikace a týmové práce ve skupině. Nutná je organizace dobrovolníků, aby nedocházelo k neúčelné práci jen pro dobrý pocit (např. špatné sázení stromků, které nemohou přežít). Na svém významu nabývá ve výchově dětí a mládeže, aby získaly alespoň zkušenost s prací, která není za peníze, ale „pouze“ za dobrý pocit.

7.2.16 Internetové a počítačové aplikace

Jde o nové a moderní prostředky environmentální výchovy, které oslovují velké množství teenagerů. V tomto směru by se toto médium mělo využívat jako prostředek pro sdílení, hledání a diskutování, který má rozvíjet kritické myšlení. Důležité je žákům ukázat způsoby jeho využití, které se shoduje s cíli environmentální výchovy, a odrazovat od těch, které směřují jinak. Cílem této metody je zpřístupňovat žákům on-line informace, které informují o životním prostředí, a práci s nimi. I v tomto směru se využívá pro vytváření www stránek k prezentaci žákovských prací a získaných informací. Nebo elektronické diskusní aplikace, které nabízejí prostor pro sdílení názorů. Mělo by však jít spíše o doplňkový prostředek environmentální výchovy.

Různé tyto moderní aplikace umožňují žákům dálkovou formu výuky, rozvoj kritického myšlení a oslovují teenagery novými, atraktivními cestami. Avšak naráží na problém, a to dokázat rozlišit podstatné od nedůležitého. Žáci jsou odtrženi od reality a můžou podporovat některé sociálně patologické jevy ve společnosti.

7.2.17 Další prostředky

Mezi ně můžeme řadit soutěže, akce pro širokou veřejnost...

- **Soutěže s ekologickou tematikou** jako např. Poznej a chraň, Uklízíme přírodu, Péče o zvířátko, Co do přírody nepatří... Soutěže se vyhodnocují, žáci jsou veřejně pochváleni, za odměnu dostanou nějaký dárek a diplom, ale nijak neovlivňují postoje a chování dětí k přírodě a prostředí. Žádoucí jsou spíše teoretické znalosti než blízký vztah k přírodě.
- **Akce pro širokou veřejnost** jsou spojovány s významnými dny, turistickými akcemi a pozorováním přírody, ukázky starých řemesel. Tímto ekologická střediska nabízejí spíše společně strávené odpoledne pro rodiny. Jednotlivé akce bývají vyhodnocovány po stránce návštěvnosti. Tím však není možné zjistit, jakou účinnost tyto akce mají v oblasti environmentální výchovy.

8. Prostředí

Nejen samotné výchovné působení má vliv na žáka. Svůj podíl na tom má i prostředí. To utváří vzor učitele, způsob vedení výuky, demokracie výuky, estetická dimenze školy... Cíle environmentální výchovy, kladené na prostředí:

8.1 Ekologizace prostředí

Sytém hospodaření s odpady, vodou, energií by měl snižovat ekologické stopy škol a středisek. Ideální by bylo, pokud by školy a ekologická střediska byly v souladu s cíli environmentální výchovy (př. používané materiály při stavbě nových objektů, design, volba prostředí, šetrnost k prostředí...). V reálu je však možné stávající podmínky udržovat a zlepšovat jen v rámci určitých (finančních) možností.

8.2 Demokratizace prostředí

Je velice důležitý pro aktivní přístup žáků k provozu školy. Možným způsobem je vytvoření studentské samosprávy, která má právo na vyjádření názoru, postoje a nových nápadů.

8.3 Aktivizující styl výuky

Důležitou roli hraje vyučující, jaké volí metody výuky, zdali dává přednost aktivní formě výuky a nechává dostatečný prostor pro dotazy a názory žáků. (Aktivní formy výuky jsou např. hry, diskuse, projekty...)

8.4 Estetizace prostoru

Velice důležitý je vzhled jak vnitřních, tak i vnějších prostor, který má podstatný vliv na žáky. Vhodné je, když k objektům patří i park či školní zahrádka, kde mohou žáci trávit v letních měsících přestávky a volný čas.

8.5 Úcta k životu

Důraz je kladen na vnímání přírody jako celku, dávání přednosti exkurzím do přírody se záměrem sledování zvěře, nežli hromadění přírodopisných kabinetů vycpanou zvěří.

8.6 Solidarita k trpícím

Střediska ekologické výchovy ani školy, by neměly zůstat neteční k problémům širšího světa. Příkladem solidarity mohou být různé sbírky na pomoc hladem postižených oblastí, zapojení se do ochrany žab, při jejich odchytu před zahynutím na silnicích. Cílem je, aby si žáci uvědomili, že účastní na různých programech o snížení utrpení ve světě není jen prázdné

heslo. Navíc se taková aktivita může stát důležitým východiskem pro samostatný projekt žáků.

PRAKTICKÁ ČÁST

Pro tuto práci jsem si stanovila za cíl zjistit formu a metody využívané na ZŠ bratří Fričů v Ondřejově. K tomu jsem využila tyto zjišťovací metody: strukturovaný rozhovor, sběr materiálů (plány EVVO, zápisy z projektů, záznamy ve třídnicí, vlastní pozorování...), a polootevřené dotazníky určené učitelům a žákům druhého stupně. Snažila jsem se vyhodnotit projekty a akce, které na této škole probíhají a podívat se na ně z několika hledisek:

- a. Obsah a metody využívané při plánování a realizaci akce či projektu (fakta)
- b. Doplnění průběhu akce (koordinátorem EVVO či vlastní pozorování)
- c. Příprava a postoj učitelů
- d. Postoj žáků
- e. Vlastní reflexe

Stanovila jsem si celkem tři hypotézy, které se mi potvrdily a blíže jsou zpracovány v oddíle Hypotézy:

1. „Se stále větší osvětou globální problematiky se zvyšuje množství projektů na základních školách, týkajících se environmentální výchovy.“
2. „Využívání různých metod spojených s environmentální výchovou pozitivně působí na chování, jednání, postoje, schopnosti a dovednosti žáků základní školy.“
3. „Žáci dávají přednost interaktivním formám výuky environmentální výchovy před klasickou formou.“

Dále jsem se snažila zachytit naplňování dlouhodobých cílů formulovaných v „Dlouhodobém plánu EVVO pro rok 2004 – 2008“ a vyhodnotit dotazníky od učitelů a dotazníky určené žákům druhého stupně. Tento poslední dotazník byl zaměřen na znalosti a dovednosti třídit odpad a na názory na vybrané projekty.

1. Vývoj environmentální výchovy na ZŠ bratří Fričů v Ondřejově

Základní kámen environmentální výchovy na této škole byl položen s příchodem současného koordinátora na tuto školu. PaedDr. Dobroslava Fárníková nastoupila jako kantorka biologie a zeměpisu. Zkušenosti z dřívějšího zaměstnání, kdy působila v Ústavu ekologie v Kostelci nad Černými lesy, ji vedly k zapojení environmentální výchovy do výuky a vzdělávání na škole. Zpočátku nebyl pedagogický kolektiv připraven na tento směr, a tak jí bylo naznačeno, že tato problematika patří jen do předmětů, které vyučuje. Tak se environmentální výchova rodila skrze jednotlivé aktivity, které probíhaly v rámci výuky přírodopisu, zeměpisu a výtvarné výchovy.

V této době si paní učitelka Fárníková udržovala kontakty s ekologickými centry a zapojovala žáky do různých programů a projektů např. sdružení Tereza, Ekokom, Merlin a dalších. Ve školním roce 1994/1995 se jí podařilo uskutečnit první projekt v rámci celé školy a to „Den Země“. Ostatním kantorům musela vypracovat přesný program, který obsahoval vše, co se mělo během akce odehrát a co měli se třídami dělat. Postupem času se někteří učitelé zapojili a začaly tak vznikat nové projekty jako např. tradice Vánoc, Velikonoc a Masopustní průvod. Tyto akce se během let střídaly (neprobíhaly každý rok). Se vstupem do nového tisíciletí se postupně také dařilo realizovat více projektů týkajících se environmentální výchovy jako např. Bramboriáda, Ptačí den, Sedmero krkavců, Sněm zvířat, Les ve škole, škola v lese, Pohádkový les, Den životního prostředí, Den Evropy a další. Změnu do environmentální výchovy přinesl Rámcově vzdělávací program. Tímto vznikla školám povinnost, zapojit environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu (dále jen EVVO) do školních vzdělávacích programů. Každý z učitelů by měl EVVO zapracovat do předmětů jako průřezové téma, měli by se o tuto problematiku více zajímat a hlavně se zapojovat do programů a projektů navržených koordinátorem pro EVVO. V současné době je na této škole připravená půda pro další vývoj a pokrok.

Principy EVVO na této ZŠ jsou uplatňovány formou projektového vyučování (dlouhodobých i krátkodobých projektů), integrací EVVO do jednotlivých předmětů na 1. a 2. stupni, dále v rámci předmětu „přírodovědná praktika“ pro 7. ročník a celou řadou rozmanitých aktivit, které probíhají během celého školního roku – přednášky, besedy, exkurze, expozice, sběr papíru a kaštanů. Mezi dlouhodobé projekty patří např.:

- „*Les ve škole, škola v lese*“ - tento projekt se týká 5. a 7. třídy, jsou využívány pracovní listy a některé další aktivity, naplní je seznámení se s ekosystémem lesa
- „*Jak se mají smrky*“ - využití pracovních listů, rozmanité aktivity, další využití při

projektovém dnu „Den Země“

- „*Třídíme odpad*“ - tento projekt realizován za podpory společnosti Ekokom.
- „*Můj domov, moje obec*“ je určen 8. a 9. třídě, jedná se o zmapování svého domova, zjištění památek, zajímavých míst ve své obci, součástí je též hodnocení stavu životního prostředí v obci a vlastní návrhy žáků ke zlepšení – jedná se o celoroční projekt podporovaný během výuky zeměpisu.

Krátkodobé projekty jsou uskutečňovány v rámci programu „Barevný svět“ (školní vzdělávací program)

- Den evropských jazyků
- Den pozdravů
- Den Afriky
- Medový den
- přírodovědné dny: „Lovci a jejich kořist“, „Smysly živočichů“ (společnost MERLIN)
- Vánoční tradice – ožívování zvyků a tradic ve vztahu k přírodě, vánoční výstava výtvarných prací a dalších dekoračních předmětů, zpívání koled u vánočního stromku ...
- „Den Země“ - každá třída plní různé úkoly, probíhají různé aktivity, promítají se filmy s ekologickou problematikou, pro každý rok se volí téma např. „Týden pro Zemi“
- Mezinárodní den biodiverzity – „dětské slyšení“ – zástupci zvířat a rostlin versus člověk
- Mezinárodní den dětí – sportovní den, olympiáda
- Den životního prostředí - exkurze do Průhonického parku, návštěva Parku AÚ Ondřejov a Voděradských bučin.

Mezi další oblasti environmentální výchovy, které jsou na této škole realizovány, je zdravá výživa a zdravý způsob života, který je podporován správnými návyky stravování ve školní jídelně a akcí „školní mléko“. Tyto oblasti jsou zahrnovány do plánů učiva Občanské výchovy, Rodinné výchovy, Chemie, Prvouky, Přírodopisu a Tělesné výchovy. Protidrogová prevence se promítá do všech oborů základního vzdělávání. Škola pořádá výtvarné a literární soutěže s ekologickou tematikou (Den Země, Den Afriky, Vánoce, Den vody...), biologickou a zeměpisnou olympiádu (školní kola), dopravní soutěž, přírodovědnou soutěž „Poznej a chraň“, fotografickou soutěž „Jaro očima dětských fotografů“, Expedice 4P – 6.tř. a Barvy - – 7.tř – jsou programy ekocentra Vlašim, se kterým škola dlouhodobě spolupracuje, atd.

2. Metodika projektů uskutečněných na ZŠ Ondřejov

2.1 Den Afriky

Charakteristika:

Občanské sdružení Humanitas Afrika nabízí program pro školy, který se snaží seznámit děti s Afrikou, zlepšit informovanost o Afričanech a jejich kultuře, podporuje integraci multikulturních národností do české společnosti. Základní školu navštívili dva Afričané Keyto Hamadouba z Guiney a Antonio Flavio z Angoly. Oba žijí v současné době v České republice a spolupracují s občanským sdružením, které se snaží přiblížit naší společnosti život v Africe. Beseda byla připravena pro dvě skupiny, pro 1. a 2. stupeň. Program byl zahájen soutěží. Dětem byly kladeny různé otázky, týkající se znalostí o Africe. Na konci besedy byly nejúspěšnější děti odměněny různými africkými náramky a korálky na krk. Po soutěži následovalo povídání o všedním životě obyčejných lidí. Děti se mohly ptát na vše co je zajímalo a na závěr jim byly půjčeny pravé africké bubny, na které se učily bubnovat a zpívat jednoduché lidové africké písně. První stupeň si pro africkou návštěvu připravil krátké vystoupení. Dva chlapci ze čtvrté třídy zahráli na klavír a housle dvě lidové písně a taneční pár z pohybového kroužku zatančil polku.

Na tento den, se pedagogové pečlivě připravovali. Před příjezdem Afričanů si žáci v hodinách prvouky a zeměpisu pouštěli film o Africe, který byl škole poskytnut již zmiňovaným občanským sdružením Humanitas Afrika, pracovali s mapami Afriky, v hodinách dějepisu se učitelé zaměřili na vývoj africké kultury, ve výtvarné výchově se seznamovali s uměleckými předměty a sami se účastnili výzdoby školy. Děti malovaly různé obrázky ze života Afriky, vyráběly korálky, chrastítka, africké masky a z krejčovské pany vytvořily „černošskou ženu“- ozdobily ji našasenou látkou, korálemi, náušnicemi a kloboukem. V hodinách anglického jazyka si žáci četli články týkající se Afriky. Pedagogové přípravě na „Den Afriky“ věnovali každý průměrně 4,5 vyučovací hodiny.

Cílová skupina:

1. a 2. stupeň

Časová dotace:

přípravná fáze 3 týdny a samotný projekt trval jeden den

Metody:

přednáška, diskuse, soutěže, interaktivní výuka – využití zpěvu a hry na nástroj,

Cíle:

Rozšířit znalosti o Africe a posílit toleranci vůči jiným kulturám, upevnit citový vztah k přírodě v jiných zemích světa, pozitivně ovlivňovat vztahy, postoje a přístupy k jiným kulturám, rozvíjet vědomosti a dovednosti – vyhledáváním a zpracováváním informací týkajících se Afriky, snaha přiblížit kulturu a módu - výroba šperků, masek, koláže, aranžmá krejčovské pany, spojování lokálních problémů s globálními (kácení deštných pralesů, úhyn různých druhů živočichů, klimatické změny ...), snaha o integraci multikulturních národností do české společnosti.

Kompetence:

rozvoj komunikace, kooperace, kritického myšlení, kompetence k učení, kreativity

Reflexe:

Na základě dotazníků, které mi žáci 2.stupně vyplnili, byl tento projekt vyhodnocen jako nejoblíbenější (dotazník pro žáky ZŠ Ondřejov, ot. č. 9). Získal 30 hlasů z 82 dotázaných. Děti tento projekt hodnotily jako poučný, zajímavý, dozvěděly se nové informace a získaly nové vědomosti o Africe a životu tamních lidí. Líbilo se jim, že si mohly vyzkoušet hru na africké bubny a zazpívat si jejich lidové písně. Děti byly zaujaté vyprávěním historek a byly rády, že se dozvěděly něco nového o jejich životním stylu. Během besedy vládla velice příjemná atmosféra a děti byly nadšené.

Myslím si, že je tento projekt úzce spojen s projektem „Adopce na dálku“. Učitelé a žáci adoptovali chlapce z Guiney a společně se snaží přispívat chlapcovi na školní docházku. Tímto projektem jim byla přiblížena situace v Africe, aby si děti lépe uvědomovaly nutnost pomoci rozvojovým zemím.

2.2 Adopce na dálku

Charakteristika:

Občanské sdružení „pro-Contact,o.s“ podporuje humanitární a rozvojové projekty, mezirasovou toleranci, vzájemné lidské a kulturní poznávání, aktivní zapojení obyvatel rozvojových zemí do projektů. Podporuje školství a boj proti analfabetismu. Adopce afrických dětí na dálku umožňuje chudým guinejským dětem získat základní školní vzdělání a v rámci dostupných prostředků se snaží poskytnout zdravotní péči. Adoptivní rodič finančně podporuje konkrétní adoptované dítě. Děti v Guiney musí za základní školní docházku platit vysoké poplatky, spojené s pravidelným nákupem školní uniformy, učebnic, sešitů ... V přepočtu na české koruny se jedná o částku 5 250Kč.

ZŠ bratří Fričů adoptovala na dálku afrického chlapce Falaye Onlare z Guiney v roce 2006. Žáci byli s tímto projektem seznámeni, mohli chlapce vidět na fotografii, povídali si o jeho

rodině a situaci v Guiney týkající se základního vzdělávání. (V této zemi umí číst a psát pouhých 36% občanů starších 15 let). V hodinách českého jazyka píší žáci chlapcovi dopis. Ve výtvarné výchově malují obrázky. I od chlapce dostávají také dopisy, obrázky, fotografie a na konci školního roku i vysvědčení. Prostředky na školné získávají pomocí dobrovolných darů na vánočních hrách a výstavách, kdy žáci sami vyrábí výrobky na výstavu, zapojují se do projektů „Oživlý Betlém“ a „Vánoční hra“, při kterých žáci zorganizovali dobrovolnou sbírku na chlapcovo školné. V současné době je na chodbě umístěna nástěnka, kde jsou chlapcovy fotografie, jeho dopisy a vysvědčení. To vše je doplněno obrázky a slohy žáků 5. třídy.

Cílová skupina:

Celá škola, spolupráce s veřejností

Časová dotace:

celoroční projekt

Metody:

praktické činnosti, vlastní iniciativa a pomoc, práce, dramatická činnost

Cíle:

Podpora humanitárních a rozvojových projektů, podpora mezirasové tolerance a vzájemného lidského a kulturního poznání a pomoci

Kompetence:

komunikace, kooperace, samostatnost a zodpovědnost, osobnostní rozvoj, kompetence k učení, pracovní kompetence

Reflexe:

Tento projekt ocenilo v dotazníku 9 žáků, kteří uvedli, že se jim líbil nejvíce právě tento projekt, protože je užitečný, jsou rádi, když mohou někomu pomoci a uvědomují si, že jsou lidé, kteří je potřebují.

2.3 Ptačí den

Charakteristika:

Jedná se o projekt, který má podporovat vztah k prostředí a živočichům, kteří se v této oblasti vyskytují a chránit oblast, ve které žijí. Posilovat a podporovat regionální znalosti. V přípravném období spolupracovali třídní učitelé s koordinátorem EVVO a třídním učitelem 9.třídy. V rámci výuky Vv, Hv, Rv, Ov, Př a Z učitelé zapojovali žáky do projektu zadáváním různých úkolů, aktivit, výtvarných prací, besed, prací s odbornou literaturou a internetem. V rámci těchto hodin probíhaly různé hry, soutěže, diskuze ... Oslava Dne Země byla spojena s akcí „Ptačí stezkou“, která proběhla v tomto týdnu. Témata jako „Ptáci – první poslové jara

po dlouhé zimě“, „Máme se bát ptačí chřipky?“, „Někteří zástupci ptáků jako domácí mazlíčci (kanár, papoušci) a „chov holubů“, Hospodářská zvířata – chov kura domácího (zdravá výživa).“ Ptačí stezka se skládala ze sedmi stanovišť. První stanoviště v lese u rybníčka obývali vodní ptáci. Žáci zde dostali nejprve poznávací test, zaměřený na různé druhy ptáků žijících u vody. Dívali se mikroskopem na mikroorganismy žijící ve vodě a na závěr přiřazovali různé tvary zobáků podle jejich funkce. Na stanovišti č. 2 sídlili pěvci. Děti opět čekal testík a sestavování jednotlivých částí určitého druhu pěvců a slovní hříčka. U žulového kamene mohli žáci narazit na dravce, testu se opět nevyhli, určovali hlavní znaky dravců a přiřazovaly siluety ke správnému druhu ptáků. Na 4. stanovišti je čekal tzv. „hřbitov odpadků“. Zde se žáci učili třídit odpad do barevných kontejnerů, snažili určit, za jak dlouho se určité odpadky samovolně rozloží. Stanoviště č. 5, na rozhraní lesa a louky, bylo zaměřeno na straky, sojky a kukačky. Žáci se snažili určit, do jaké krajiny různé ptáci patří. Na tomto stanovišti si vyzkoušeli práci s buzolou, úkolem bylo určit sever a zakreslit mapu z „ptačí perspektivy“. Ještě je čekalo rozhodnutí, kteří z ptáků odlétají do teplých krajin a kteří zde přezimují. Na rozhraní louky a sadu mohli potkat ptáky zahrad a sadů, rozpoznávali různé druhy ptačích budek a mohli se pobavit hříčkou se stopami kosa. Celou ptačí stezku zakončili orli v lomu, žáci určovali druhy orlů a jejich hlavní rozpoznávací znaky, což si mohli protrénovat přiřazováním kartiček. Celý ukončila bonusová otázka.

Cílová skupina:

celá škola

Časová dotace:

27.3.- 12.5. - přípravná fáze

15.5.- 19.5. - ptačí týden

Metody:

sběr informací (z odborné literatury, tisku, časopisů, atlasu, internetu ...), vlastní pozorování, film s ekologickou tematikou, soutěže, diskuse, didaktické hry, příběhy,

Cíle:

Rozšířit znalosti o přírodě v místním regionu, posilovat citový vztah k přírodě, procvičit vyhledávání a získávání vědomostí a dovedností při různých aktivitách, vytipovat různé lokality pro dlouhodobý projekt „Přírodní stezka Ondřejova“ a vytvořit realizační skupiny nejstarších žáků, kteří celý projekt zajišťovali.

Kompetence:

komunikace, kooperace, kritického myšlení, týmová práce v pozici žák a učitel, posílení

vnitřní kázně a odpovědnosti ke stavu prostředí ve kterém žijí, 9. tř. se naučila pracovat v realizačním týmu

Reflexe:

Tento projekt nebyl do dotazníku pro žáky 2.stupně zahrnut, neboť neproběhl v poslední době a žáci by si na něj nemuseli vzpomenout. Podle mého názoru je tento projekt velmi ekologicky laděný, obsahuje velké množství informací, kterými mohou být žáci zahlceni. Na druhou stranu se jedná o interaktivní formu výuky, žáci jsou v bezprostředním kontaktu s přírodou a okolím, ve kterém žijí. Jsou využity i různé metody výuky jako didaktické hry, soutěže, diskuse a další, které naučnou stezku zpestřují.

2.4 Sedmero krkavců

Charakteristika:

Projekt Sedmero krkavců realizuje Občanské sdružení ORNITA. Jedná se o sdružení jehož cílem je posilování ekologického vědomí, výchovy a vzdělávání dětí a mládeže s důrazem na ornitologii. V tomto projektu se sdružení zaměřuje na krkavcovité ptáky. Během besedy seznamují žáky s biologií a dalšími zajímavostmi ze života krkavcovitých pěvců, mezi které patří havran polní, kavka obecná, straka obecná, sojka obecná, krkavec velký, ořešník kropenatý, vrána černá a odnedávna i vrána šedá (tím se stalo ze sedmera krkavců – osmero). Součástí projektu byla přednáška, ověření znalostí formou testu ve skupinách, ukázky živých krkavcovitých pěvců a nakonec individuální poznávací soutěž na vycpaných exemplářích. Žákům je umožněno zapojit se do soutěže „Sedmero krkavců“ v různých kategoriích – výtvarné, fotografické, přírodovědné, literární a mediální. Soutěž má být zakončena výstavou dětských prací v Národním muzeu. Žákům, kteří projeví větší zájem o tuto oblast, je umožněna další spolupráce s Českou ornitologickou společností, která připravuje různé aktivity a akce pro dětskou veřejnost.

Cílová skupina:

1. a 2. stupeň

Časová dotace:

přípravná fáze v hodinách prvouky a přírodopisu, samotná beseda jeden den

Metody:

beseda, soutěže, diskuse, didaktické hry, vystoupení (ochočených ptáků)

Cíl:

posilovat ekologické vědomí, výchovu a vzdělávání s důrazem na ornitologii, seznámit žáky se skupinou krkavcovitých pěvců, nabídnout nevšední zážitek v kontaktu s živými ptáky

a motivovat je k další spolupráci s jejich sdružením a odbornou veřejností

Kompetence:

komunikace, kooperace, kompetence k učení, k řešení problémů a odpovědnosti

Reflexe:

Tento projekt do dotazníku zahrnut nebyl, ale 6 žáků se o tomto projektu zmínilo. Řekla bych, že se jim líbil, jejich zážitky byly umocněny setkáním s živým ptactvem v rukou známého filmového cvičitele ptactva Viktora Čahoje. V dotazníku také zaznělo, že se 2 žáci zapojili do již zmíněné soutěže.

2.5 Den Země

Na Základní škole v Ondřejově má tento projekt nejdelší tradici. Právě tato akce se poprvé uskutečnila v roce 1995 pod názvem „Sněm zvířat“, kdy byla zapojena do environmentální výchovy celá škola. Den Země se od té doby objevuje pravidelně a pro každý rok je zvoleno určité téma, jiná problematika. Jako příklad bych uvedla Den Země s názvem: „Země je jen jedna“, která proběhla v minulém školním roce.

Charakteristika:

Byly plněny různé aktivity zaměřené na ochranu životního prostředí v okolí školy, vnímání krásy přírody a vztahu k ní. Tato akce byla zahájena relací ve školním rozhlase o historii Dne Země. Následovala píseň „Chválím tě Země má“, a pak v jednotlivých třídách probíhala diskuse na téma globální problémy, stav životního prostředí v obci. Každá třída se zabývala určitými aktivitami. První a druhá třída plnila část školního projektu „Vyrůstáme s Mikešem“. Žáci vyrazili se svými třídními učitelkami na procházku zaměřenou na pozorování jarní krajiny, srovnávání fotografií a obrázků z doby J. Lady s dnešní krajinou, poznávání rostlin. Třetí třída se vydala na ekologickou vycházku do terénu směrem na Hrusice a cestou uklízela odpadky. Čtvrtá třída dostala za úkol zjistit stav školního lesa a zkontrolovat strom, který zasadila bývalá 9. třída. Ubírali se směrem k rybníku Seradovu. Pátá třída čistila studánku Neřádovka, nad kterou nese až do 9.tř. patronát. Šestá a sedmá třída plnila projekt „Les ve škole, škola v lese“ pomocí pracovních listů a dalších aktivit. Osmá třída se zaměřila na vědomosti třídění odpadu a na názory obyvatel Ondřejova. Připravila si anketu týkající se úprav v obci a ekologické gramotnosti. Devátá třída se zhostila nelehkého úkolu a to úklidu vykácené mýtiny a výsadby nových stromků. A čištění potoka Šmejalky.

Tento projekt provázely další akce jako např. Výtvarná soutěž „Den Země“ a následná výstava. Beseda o lese pro 3. - 5.tř a 7.tř., přírodopisná soutěž „Poznej a chraň (6.-9.tř), fotografická soutěž „Jaro očima dětských fotografů“, promítání filmů s ekologickou

tématikou, výroba ručního papíru (5.tř), třídění odpadu a projekt na podporu zpětného odběru elektrospotřebičů (5. a 7.tř.)

Cílová skupina:

1. - 9.tř

Časová dotace:

dlouhodobý projekt

Metody:

práce, soutěže, vyprávění příběhů, didaktické hry, kontakt s přírodou, přednášky, besedy, diskuze, toulky po okolí, ochrana určitých objektů

Cíle:

Posilovat vztah a vnitřní kázeň k přírodě, být zodpovědný za vlastní chování v přírodě, rozvoj nových dovedností a znalostí, vytvářet vztah k prostředí, ve kterém žijí.

Kompetence:

pracovní, komunikační, kooperační, k učení, k občanství a činnosti,

Reflexe:

Jedná se již o zaběhnutý projekt, který má stále nová témata a metody uskutečňování. Myslím si, že aktivity zaměřené na práci žákům prospějí, aby věděli, že nejde jen o ulití se ze školy, ale o nutnou a bezplatnou pomoc přírodě. (Možná si pak uvědomí, kam odhodí obal např. od brambůrek.)

2.6 Pohádkový les

Charakteristika:

Celodenní hra v přírodě uskutečněná na oslavu Mezinárodního dne dětí a Dne Země. Mapka, kterou jednotlivé třídy dostaly, je zavedla do pohádkového lesa. Trasa naznačená v mapě vedla žáky k jezírku s vodníkem, kde se děti seznámily s vodním ekosystémem. Cesta je dovedla dál k chaloupce, kde žila čarodějnice. Děti zde musely překonávat hustě propletenou pavučinu (hra), během je cesty překvapili trpaslíci, kteří měli právě na práci třídění odpadu, a tak jim měly děti pomoci. Odpad žáci museli třídit do speciálních nádob. Při setkání s perníkovou chaloupkou rozpoznávali lesní zvěř. Cesta je zavedla i do pekla, ale protože nikdo z nich neměl těžký hřích, mohli se zde občerstvit ožehnutými buřty a putovat dále po pohádkové cestě.

Cílová skupina:

1. - 9.třída

Časová dotace:

akce probíhala celý den a příprava trvala 1 měsíc

Metody:

soutěž, skupinová práce, terénní pozorování, malé didaktické hry, exkurze do přírody, vyprávění příběhů

Cíle:

prohlubování ekologického povědomí a citu k přírodě, rozvíjení znalostí, schopností a dovedností, rozvoj týmové práce v třídním kolektivu,

Kompetence:

kooperace, komunikace, kompetence k činnosti, řešení úkolů a problémů, kreativita

Reflexe:

10 dotázaných žáků hodnotilo tento projekt jako zábavný a zajímavý. Líbilo se jim soutěžení v přírodě, a že se něco nového dozvěděli. Osmi žákům se tato akce moc nelíbila, cesta se jim zdála dlouhá a nezáživná. Někomu se nelíbila organizace. Z rozhovoru s učitelem a koordinátorem však vyplynulo, že se děti během tohoto projektu docela dobře bavily. Zpestření pro ně byly pohádkové postavy, které hráli jejich spolužáci. Myslím si, že zpětně to berou jako projekt pro malé děti (a oni se cítí už velcí). Někteří starší žáci se podíleli na organizaci stanovišť a svoji roli vzali zodpovědně. Podle mého názoru se tato aktivita i starším dětem líbila, s odstupem času kdy jsem dala tento dotazník, však hodnotili tento program jako trapný. Můj názor je, že tak učinili, aby se před třídou „ukázali“.

2.7 Barevný den

Charakteristika:

Jedná se o celoroční projekt „Barevný rok“. V určený den v měsíci se vyhlásil den určité barvy a všichni na sobě museli mít nějaký doplněk ve zvolené barvě. Žáci se snažili si vyzdobit i třídu. Byla sestavena komise, která ohodnotila jednotlivé třídy a zvolila krále barvy.

Cílová skupina:

celá škola

Časová dotace:

jeden den v měsíci

Metody:

hra, soutěž,

Cíle:

působit na vnímání prostředí, zpestřit školní rok a také probarvit a rozveselit školu, podpora kreativity

Kompetence:

kreativita, komunikace, kooperace,

Reflexe:

Tato akce se na žebříčku oblíbenosti žáků 2.stupně umístila na 4. místě. (10 hlasů z 82), na druhé straně 13 žáků uvedlo, že se jim tato akce nelíbila. Když jsem začala pátrat v dotaznících, zjistila jsem, že tato akce měla oblibu u děvčat, která ji hodnotila jako super akci, bavilo je vymýšlet si speciální kostýmy v dané barvě. Někomu se líbilo, že jsou všichni sladění do jedné barvy. Naopak 10 z 13 záporně hodnotících žáků byli chlapci. Nelíbilo se jim, že musí nosit barevná trička, cítili se v tom nepříjemně („jako blb“) a někomu se zdálo, že všechno bylo moc barevné. V jednom případě žák napsal, že mu tato akce nic nepřinesla.

2.8 Vánoční tradice

Charakteristika:

Vánoční tradice se na ZŠ v Ondřejově drží již dlouhá léta. Před vánočními svátky se zdobí třídy a chodby různými dětskými výrobky. Připravuje se dobrovolná Vánoční prodejní výstava pro veřejnost, jejíž výtěžek z dobrovolných příspěvků je určen na školné adoptovaného chlapce z Guiney. Poslední týden před vánočními prázdninami se o velké přestávce schází žáci a učitelé u vánočního stromku a s doprovodem žakovského instrumentálního souboru zpívají koledy. Minulý rok připravili učitelé se žáky vánoční hru pro veřejnost „Půjdeme spolu do Betléma“, na které probíhala dobrovolná sbírka na adopci. V letošním roce zrealizovali vánoční hru s názvem „Oživlý betlém“. Konal se na náměstí a celý tým žáků a učitelů přispěl k příjemné vánoční atmosféře v celé obci.

Cílová skupina:

celá škola

Časová dotace:

dva měsíce

Metody:

didaktické hry, výtvarné techniky a pracovní činnosti, příběhy s vánoční tematikou, diskuse, dramatizace

Cíle:

Seznámit děti s tradicemi v dané oblasti a jejich dodržování, vytvoření příjemné atmosféry,

zapojení se do dobrovolných akcí a pomoc při získávání finančních prostředků pro adoptovaného chlapce, kontakt s okolím školy.

Kompetence:

komunikace, kooperace, solidarita, kreativita,

Reflexe:

Vánoční tradice jsou žáky velmi oblíbené. V dotazníku pro druhý stupeň získaly 20 hlasů a tím se umístily na 2.příčce. Líbí se jim příjemná atmosféra, blížící se svátky, besídky a samozřejmě i méně učení v tomto období.

2.9 Jablečný den

Charakteristika:

Projekt, který byl zaměřen především na jablka, byl výborně zapojen do všech oblastí vzdělávání. Jablečný den byl zahájen lidovou písničkou „Koulelo se jablíčko“. Koordinátor na úvod přednesl pár slov k oslavě podzimu a proč se slaví „Jablíčkový den“. Následovalo povídání o jabloni, které si připravili žáci a vystoupili před ostatní jako botanikové. Zahráli scénku o šlechtění a křížení druhů jabloní. V pomologické poradně žáka 9.třídy se mohli dozvědět o historii a o existenci různých odrůd jabloní. Děti na prvním stupni si s třídními učiteli připravily krátké písničky, básničky a taneček se symbolem jablka. V přípravné fázi děti malovaly různé obrázky, tvořily různé druhy jablíček, kterými zdobily výstavní strom, atd. Žáci 6. a 7. třídy si připravili ukázky různých pohádek s tématem jablka. Dále předváděli vlastnosti, které charakterizují nositele určitého stromu a povídali si o různých produktech z jablek a ochutnávali jablečné dobroty. „Chemici“ z 9.třídy předvedli výrobu kalvádosu. Celou akci doprovázely nástěnky s texty o různých druzích jabloní, jak o ně pečovat a různé recepty na jablečné koláče. Soutěž „O nejchutnější pokrm“ potěšil všechny milovníky sladkého. Módní přehlídka s jablečnou tematikou ukončila celý program.

Cílová skupina:

Celá škola

Časová dotace:

Přípravná fáze jeden měsíc a vyvrcholení celodenním programem

Metody:

Soutěže, výtvarné práce, hry, dramatika, příběh, básničky, přehlídka, přednáška, vycházka do jabloňového sadu,

Cíle:

Motivace žáků k citovému vztahu k prostředí, podpora zdravé výživy, oslava podzimu, připomenutí si tradic, získání nových znalostí o ovocných stromech

Kompetence:

Komunikace, kreativita, kompetence k učení a činnosti, rozvoj týmové práce

Reflexe:

Podle mého názoru jde o dobře propracovaný projekt s naplněnými cíly, bylo využito velké množství metod, následovala gradace projektovým dnem, do kterého se aktivně zapojily všechny třídy. Žáci si mohli zahrát na zpravodaje, vědce, herce ...a ochutnávka jablečných dobrot jen zpestřila celý projekt.

2.10 Medový den

Charakteristika:

Firma vyrábějící různé včelí produkty, se zabývá i besedami pro školy. Tématem přednášek je život včel a jejich chování, které bylo proloženo filmem s následnou diskusí. Žáci si mohli prohlédnout různé druhy úlů a dalších včelařských pomůcek. Dozvěděli se něco nového o včelaření, dále byly představeny různé produkty – mnoho druhů medu, kosmetické přípravky, potravinářské a lékařské výrobky. Na závěr se konala ochutnávka včelích produktů (s možností zakoupení).

Cílová skupina:

1. - 2. stupeň

Časová dotace:

Jeden den

Metody:

beseda, promítání filmů, vyprávění příběhů, ochutnávka produktů, názorné ukázky, hry

Cíle:

Ovlivnit postoje a chování nejen ke včelám, ale i k prostředí, zapojení jednotlivostí do celého ekosystému, získat nové zájemce pro včelaření

Kompetence:

Kompetence k učení, komunikace (formování dotazů a hledání odpovědí), občanské kompetence (žák chápe ekologickou a environmentální problematiku)

Reflexe:

Žáci tuto akci hodnotili pozitivně, líbilo se jim hraní různých her, ocenili nové informace, ale úspěch měla hlavně ochutnávka různých druhů medu.

3. Zhodnocení dlouhodobého plánu s ročním plánem a zprávou EVVO.

3.1 Dlouhodobý plán EVVO ZŠ Ondřejov pro školní rok 2004-2008

Tento plán byl vypracován podle Metodického pokynu k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě ve školách a školských zařízeních. Je přizpůsoben místním a regionálním podmínkám a jeho realizace může být flexibilní s ohledem na aktuální možnosti a podmínky. Obsahuje veškeré doporučené oblasti, které Metodický pokyn uvádí:

1. možnosti a způsoby uplatňování komplexně pojatého environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty v jednotlivých vyučovacích předmětech
2. způsoby integrovaného přístupu ke zkoumání a uvědomování si vztahů člověka a prostředí a významu udržitelnosti rozvoje
3. spolupráce školy s rodinou, s obcí, s podnikovou sférou a dalšími subjekty v utváření odpovědných postojů k životnímu prostředí
4. celoškolské aktivity zaměřené k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě
5. spolupráce školy s dalšími základními školami (vytváření sítě škol k vzájemnému předávání zkušeností atd.), se školami středními, vyššími odbornými i vysokými (např. k rozšiřování a prohlubování informací z oblasti životního prostředí),
6. využívání středisek, center ekologické výchovy, školních klubů, družin, domovů mládeže k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě,
7. kontakty školy s nevládními organizacemi, zaměřenými na zvyšování úrovně komplexní ekologické výchovy,
8. další vzdělávání pedagogů pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu,
9. úkoly školního koordinátora environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty.⁷

3.2 Roční plá EVVO ZŠ Ondřejov pro školní rok 2004-2005

Roční plán je realizačním programem dlouhodobého plánu, který si stanovuje určité cíle z něj vycházející. Na jednotlivé měsíce se připraví soubor různých aktivit, které slouží během roku jako předloha pro naplňování EVVO. Tento roční plán lze také uskutečňovat podle aktuálních možností a podmínek školy.

---

⁷ Metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě ve školách a školských zařízeních/2.Program environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty/2.2 V rámci programu environmentálního vzdělávání se doporučuje řešit

3.3 Zpráva environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty za rok 2007/2008

Jedná se o závěrečné vyhodnocení naplňování cílů EVVO během daného školního roku. Pojednává o aktivitách EVVO, které byly v průběhu daného roku zrealizovány a slouží k možným úpravám pro další rok. Tato zpráva obsahuje principy, kterými byla EVVO uplatňována, dále je rozdělena na dlouhodobé a krátkodobé projekty, soutěže a olympiády a další působení v této oblasti.

3.4 Zhodnocení naplňování dlouhodobých plánů

Zaměřila jsem se na naplňování jednotlivých bodů dlouhodobého plánu, při němž jsem využila Roční plán EVVO pro rok 2004-2005, Zprávu EVVO za rok 2007 – 2008, ve kterých jsem získávala informace stanovené cíle, rozhovory s koordinátorem EVVO a dalšími materiály získanými od koordinátora.

Naplňování jednotlivých bodů z dlouhodobého plánu:

- 1. Umožnit účast 1 pedagogického pracovníka na každoročně konaném semináři (setkání) škol patřících do tzv. „Sítě zelených škol v ČR“ - MŠMT – hlavní koordinátor Paedr. P. Kocourek – Pedagogická fakulta Praha.***

V současné době je tento seminář dobře spojen s konferencí Středočeského kraje a probíhá v Podblanické centru Vlašim.

- 2. Umožnit účast alespoň jednoho pedagogického pracovníka na každoročně konané pedagogické konferenci Středočeského kraje „Výchova a vzdělávání pro život“ (EVVO Benešov).***

V obou zmíněných materiálech je tato konference zmíněna. Koordinátor EVVO na této základní škole pravidelně navštěvuje pedagogickou konferenci a tím zvyšuje svoji kvalifikaci.

- 3. Vytvořit koordinační skupinu pro EVVO.*** V ročním plánu EVVO pro rok 2004 – 2005 je jeden z cílů pro tento rok zaměřen na naplnění takového stavu, aby se každý učitel zcela dobrovolně zajímal o environmentální souvislosti svého předmětu a občas věnoval kousek času zvyšováním svého ekologického podvědomí i možnostem jeho uplatnění ve výuce. Zpráva EVVO z roku 2007 – 2008 se snažila o integraci EVVO do jednotlivých předmětů na 1. a 2. stupni a to ve formě dlouhodobých či krátkodobých projektů. Ty vznikají ve spolupráci několika učitelů, kteří propojují

různé předměty s daným tématem projektu. Dle mého názoru se postupně začíná dařit vytvářet koordinační skupiny, které ovšem vznikají neformálně. Minulý rok se podařilo zvolit zástupce pro 1. a 2. stupeň, kteří jezdí na pedagogické konference a školení a napomáhají při organizaci projektů pro EV.

4. Dalším cílem je ***postupné zapojování všech členů pedagogického sboru, vzdělávání a školení***. Stále častěji vznikají projekty, které vyžadují zapojení většiny pedagogů. V roce 2007 vešel v platnost Rámcově vzdělávací program pro základní vzdělávání, který zahrnul environmentální vzdělávání do školního kurikula jako průřezové téma ostatních předmětů. Pedagogové by tak do svých předmětů měli zapojovat i environmentální výchovu nebo vytvářet projekty zaměřené na tuto výchovu.
5. ***Navázat kontakt s ekologickými centry (např. Podblanické centrum, SEVER – Vrchlabí, atd.) a využívat jejich vzdělávací programy***. Ve Zprávě EVVO 2007 – 2008 se můžeme dočíst o projektech „Expedice 4P“ nebo „Indiánská stezka“, které pořádá Ekocentrum Vlašim. Tyto projekty se odehrávají v místě ekologického centra. Jinak jsou využívány vzdělávací programy dalších center (př. Merlin, Tereza...).
6. Dalším cílem je ***pokračovat v budování školního dvorku a zušlechťování prostředí kolem školy - Projekt „Před školou krásněji“, snažit se i nadále získávat pro tuto činnost rodičovskou veřejnost, popřípadě sponzory***. I v ročním plánu, tak i ve zprávě EVVO je možné dočíst se o tomto projektu. Uskutečňován je během celého roku – např. pěstování květin, starání se o školní zahrádku, sběr kaštanů, hrabání listů z důvodů napadnutí jírovce maďalu Klínovkou ... Tento cíl je naplňován v projektu Den Země, kdy žáci sbírají odpadky v okolí školy, zasadí strom...
7. ***Vybudovat „Učebnu v přírodě – Naučnou stezku“***. V rámci Dne Země s názvem Týden ptactva proběhl ekologický program „Ptačí stezkou“, kdy byla vybudována pilotní stezka se stanovišti, které byly typické pro určité druhy ptáků. Zde žáci plnili různé úkoly. Skutečná stezka s informačními tabulemi je již zaznamenána ve velkém projektu, který ještě není celý zpracován.
8. ***Pokračovat v obnovení lidových tradic, zvyků obyčejů a zařazovat další dle nálady a možnosti učitelského sboru***. Tento cíl je možné nalézt v obou materiálech. V ročním plánu EVVO 2004-2005 jsou zahrnuty tyto akce: Slavnost padajícího listí (pro 1.stupeň) a Bramboriáda či Slavnosti jeřabin (pro 2.stupeň), Zvyky a tradice zemí EU, Vánoční zvyky a tradice, Mikuláš, Koleda tříkrálová (4.tř), Masopust, Velikonoční

tradice a zvyky aneb Smrtka ven, vejce sem, výroba ručního papíru. Tyto projekty byly uvedeny i ve Zprávě 2007-2008.

- 9. Každý rok zařadit alespoň 1 celoroční projekt ve spolupráci s Terezou (mají velmi dlouholeté a dobré zkušenosti s projekty jako např.: Kyselé deště, Lišejníky, Putování za předky, Komu se nelení, tomu se zelení ...).** Koordinátor EVVO vyučuje na této škole zeměpis a přírodopis, ve kterých využívá různé projekty organizace Tereza - minulý rok to byl projekt např. Škola v lese, les ve škole.
- 10. Prostřednictvím „Ozvěn“ se více zviditelnit, aby škola více informovala obec a občany o svých aktivitách (cílem je zaměřit se na výchovu dětských novinářů).** Ve škole se vydává časopis, který uveřejňují sami děti rozhovory s ostatními spolužáky a učiteli, zaznamenávají dění ve škole. Jinak škola pořádá různé akce i pro veřejnost např. výstavka s vánoční či velikonoční tematikou, Masopust, kdy procházejí celým městečkem atd. O různých aktivitách informují vlastnoručně vyrobenými plakáty, nástěnkou na budově školy a články v místních novinách „Ozvěny“
- 11. Dále by rádi pokračovali ve spolupráci školy a AÚ ČSAV. Využívat Dny vědy, astronomický kroužek, využívání odborníků a vědeckých pracovníků AÚ pro besedy se žáky.** Ve zprávě EVVO pro rok 2007 – 2008, je uvedeno, že byl tento rok věnován Slunci - „Heliografický rok“ a spolupráci s AÚ Ondřejov v rámci akce „Týden pro vědění“, zapojení se do astronomických soutěží a dalších aktivit. Nadále je možná exkurze do celého ústavu. V březnu proběhl projekt „100 hodin pro astronomii“. Jednalo se o exkurzi do AÚ v Ondřejově, byla vyhlášena výtvarná soutěž pro okolní školy, ve které se ve starší kategorii umístili na všech třech místech žáci ondřejovské školy.
- 12. Zaměřit se na zvyšování ekologické gramotnosti – všech členů učitelského sboru, dětí v rámci vyučovacího procesu i při mimoškolních aktivitách.** Tento cíl je velice široký. Díky vytvoření ŠVP, kde je zahrnuta environmentální výchova, se vytváří mnoho projektů, které by měli zvyšovat ekologickou gramotnost. Využívají se různé metody jako besedy, exkurze do přírody, vyhledávání a zpracovávání informací z různých zdrojů atd.
- 13. Snaha o navázání spolupráce s okolními školami při realizaci některých environmentálních či ekologických projektů.** Tento cíl se doposud nepodařilo zrealizovat. Ale existují dlouhodobé plány, které rozpracovávají celý systém.

Spolupráce s jinými školami je realizována zatím při sportovních aktivitách a zápasech.

14. *Snaha o vybudování učebny pro rozmanité aktivity EVVO na škole.* Naplnění tohoto cíle závisí na finančních prostředcích, které se doposud nepodařilo získat. Tento úkol zřejmě zůstane novému koordinátorovi EVVO.

15. *Postupné doplňování odborné a pedagogické literatury pro zajišťování plnění plánů EVVO – časopisy Nika, Koktejl, doplňování videotéky novými tituly, zakoupení nových a vhodných výukových programů pro PC, pořízení dalekohledů pro ornitologii, skleník, nádoby pro pokojové květiny a venkovní truhlíky, atd.* Tento cíl je dle mého názoru závislý také na finančních prostředcích školy. Avšak koordinátor se sám zajímá o odborné publikace, a tak je občas zakupuje pro sebe, ale využívá je při výuce či jiných aktivitách ve škole.

Environmentální výchovu na této škole bych hodnotila jako stále se rozvíjející. Daří se zavádět nové programy a projekty a zapojuje se více pedagogů do její realizace. Hodně se mluví o projektové výuce, avšak ta bývá zaměňována spíše za tématické celky či jednotlivé programy. Dle mého názoru zde není takový projekt, který by prostupoval většinou předmětů a naplňoval by se během celého roku. Jako příklad bych uvedla projekt „Naše obec“ - tento projekt je sice určen pro deváté třídy jako taková ročníková práce, které jsou známé ze středních škol. Dalo by se však v rámci předmětů a jejich zaměření systematicky sbírat informace o historii (v rámci dějepisu), architektonicky významných budov ve výtvarné výchově, stav životního prostředí (míry znečištění vzduchu, vod, lesa) v přírodopisu, vytváření map v hodinách zeměpisu atd. Žáci by si své poznatky zakládali do vlastních portfolií, kdy by na závěr vytvořili vlastní hodnocení a diskutovalo by se o tématu a jeho přínosu pro žáky.

4. Hypotézy

Ve své bakalářské práci jsem si stanovila tři hypotézy, které jsou zaměřeny na současnou situaci environmentální výchovy (také EV) na základní škole, jak působí na žáky v edukačním procesu a jakým formám výuky dávají žáci přednost. Hypotézy jsem hodnotila z několika úhlů pohledu a to z pozice koordinátora environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty (dále jen EVVO), učitelů této školy a žáků druhého stupně. Při získávání informací jsem využila metody zjišťovací. Vyhodnocením všech dostupných informací jsem zjistila, že se mi všechny hypotézy potvrdily.

Hypotéza číslo 1:

„Se stále větší osvětou globální problematiky se zvyšuje množství projektů na základních školách, týkajících se environmentální výchovy.“

Důkazy:

Tím, že ČR 1.5.2004 vstoupila do Evropské unie se mimo jiné zavázala k podpoře udržitelného rozvoje lidské civilizace. Cestou k udržitelnému rozvoji je zvýšení ekologického vědomí lidí a jejich odborná připravenost pro nové přístupy v celé vědecké ekonomické a sociální oblasti. Nezastupitelný předpoklad udržitelného rozvoje představuje právě environmentální vzdělávání, výchova a osvěta.

Při vytváření nového vzdělávacího systému pro základní vzdělávání v ČR získala environmentální výchova své místo v tzv. Rámcovém vzdělávacím programu (dále jen RVP). Tím vznikla školám od 1.1.2007 povinnost zahrnovat tuto výchovu do školních vzdělávacích programů a to buď formou projektového vyučování, integrací do jednotlivých předmětů nebo vznikem samostatného předmětu.

Koordinátor ZŠ bratří Fričů v Ondřejově uvedl, že souhlasí s hypotézou č. 1 a to, že se environmentální výchova využívá v současné době více. V posledních 7 letech se na této škole začalo dařit novým projektům zaměřeným na environmentální výchovu. Zásadní změnu přý přinesl RVP, neboť všichni pedagogové mají od té doby povinnost zajímat se o tento směr, zvyšovat svoje znalosti a dovednosti a zapojovat EV do jednotlivých předmětů. Velkou roli samozřejmě hraje koordinátor EVVO a také ředitel školy (zdali podporují projekty směřující k udržitelnému rozvoji).

Při zjišťování pravdivosti této hypotézy jsem se obrátila i na pedagogický sbor základní školy v Ondřejově. V dotazníku jsem položila otázku: „Co si myslíte o současné environmentální výchově? Máte pocit, že se využívá více než v minulých letech?“

Jedenáct dotázaných z dvanácti odpovědělo jednoznačně, že ano. Někteří se k tomuto tématu blíže vyjádřili:

„Z mého „staršího“ působení mohu říci, že ano. Myslím, že velmi důležitá úloha je učitele, který dává podněty, což je podle mne, hlavně pí. uč. Fárníková.“

„U nás ve škole dlouhodobě máme projekty k environmentální výchově. Využívá se více.“

„Využívá se více. Myslím, že by měla zaujmout stabilnější místo a měla dostat prostor stále v rozvrhu. Mě osobně by vyhovovalo, kdybych měla v rámci rozvrhu stálý prostor pro systematickou práci se svou třídou v oblasti environmentální výchovy.“

„Mám pocity smíšené, naši generaci říkali, že sběrem papíru šetříme naše lesy. V té době ale šel většinou sběrový papír na export. V současné době některé věci dětem z této oblasti opět podsouváme k věření, aniž bychom měli důkazy, které nás k tomu opravňují. Myslím, že do budoucna bude „environmentální výchova“ především etickou záležitostí. Měli bychom se naučit být skromní, samostatní, šetřní. Druhá věc je umění si poradit sám se sebou uprostřed přírody bez energetických zdrojů – umění „přežít“, tábornické dovednosti. Jak to ale jde dohromady s postupující globalizací všeho? Asi moc ne!“

Zhodnocení:

Tato hypotéza se mi potvrdila.

Protože jsem sama tuto školu navštěvovala, mohu dnešní situaci také zhodnotit. Za doby, kdy jsem do této školy ještě chodila, uplatňovala se environmentální výchova spíše v hodinách přírodopisu, zeměpisu, výtvarné výchovy a občas v českém jazyku. První akce, které se realizovaly nepravidelně, byly Den Země, vánoční a velikonoční tradice a Masopust. Od té doby vzniklo mnoho projektů a tématických celků, začalo se zapojovat více pedagogů a podařilo se jmenovat i zástupce z řad pedagogů.

Hypotéza číslo 2:

„Využívání různých metod spojených s environmentální výchovou pozitivně působí na chování, jednání, postoje, schopnosti a dovednosti žáků základní školy.“

Důkazy:

Projektová vyučování se zaměřují na rozvíjení kompetencí k učení, k řešení problémů, komunikaci, kompetence sociální a personální, občanské, činnostní a pracovní i v oblasti environmentální výchovy. Ty kladně působí na chování, jednání, schopnosti a dovednosti žáků. Vedou je k respektu, ochraně a ocenění regionálních i národních tradic a kulturního i historického dědictví. Projevují pozitivní postoj k uměleckým dílům, rozvíjí smysl pro

kulturu a tvořivost a aktivně jsou vedeni k zapojování do kulturního dění a sportovních aktivit. Posilují porozumění základních ekologických souvislostí a environmentálních problémů, respektují požadavky na kvalitní životní prostředí, rozhodují v zájmu podpory a ochrany zdraví a trvale udržitelného rozvoje společnosti.

Při výzkumu situace EV na ZŠ bratří Fričů v Ondřejově, jsem se zaměřila na názory žáků druhého stupně, kterým jsem rozdala dotazníky. Z otázek č. 9 a 10 je možné vyčíst, co si žáci z různých projektů odnášejí a jak na ně působí. Nejčastěji žáci uváděli, že se dozvěděli nové informace nebo si prohloubili současné vědomosti, získali nové zkušenosti (např. při kontaktu se živými krkavcovitými pěvci), nové dovednosti (při návštěvě Afričanů si zabubnovali na africké bubny a zpívali lidové písně, během projektu Ptačí stezkou si zkusili postavit různé druhy budek) a tyto akce se jim líbily, byly zábavné a poučné.

Jejich postoj k přírodě je ovlivňován exkurzemi do nedalekých parků a lesů. V rámci přírodovědných praktik jsou v kontaktu s okolní přírodou (vycházky do přírody, pozorování určitého jevu, laboratorní práce, hodnocení životního prostředí pomocí lišejníků a jejich výskytu, atd.). Na otázku zdali se raději učí ve třídě nebo jdou v rámci výuky do přírody, většina zvolila přírodu. Celkem 69 hlasů (84%) je pro pobyt v přírodě, cítí se tam krásně, lépe se jim přemýšlí, příroda je něčím neustále překvapuje a líbí se jim, jak je pestrá. Také se objevila odpověď, že dají přednost pobytu v přírodě, protože se nemusejí učit.*

V dotazníku u žáků druhého stupně jsem se zaměřila na třídění odpadu. Existuje zde již několik let dlouhodobý projekt „Třídíme odpad“, který má změnit postoje k nadměrnému produkování odpadu a možnosti znovuzpracování již nepotřebného materiálu. Škola spolupracuje se společností EKOKOM, která zajistila barevné nádoby na třídění odpadu a připravila pro žáky program formou přednášek, her a soutěží, jak odpad správně třídit. Dvě studentky 2. stupně na tento program navázaly a snažily se upevnit a prohloubit návyk v třídění odpadu. Mým cílem bylo zjistit, jak tento program ovlivnil žáky ve svém jednání. Na toto téma jsem položila celkem 5 otázek, z nichž jedna byla kontrolní (zdali se v testu nestylizují). V otázce číslo 4 jsem se ptala, zdali žáci třídí odpad do nádob na papír a plast. Celkem odpovědělo kladně 74 žáků a záporně 9. V další otázce mě zajímalo, co nejčastěji žáci třídí. Papír třídí 51 žáků, plast 52 žáků, sklo 11, hliník 7, bio odpad 2 žáci a jeden třídí i nebezpečný odpad.

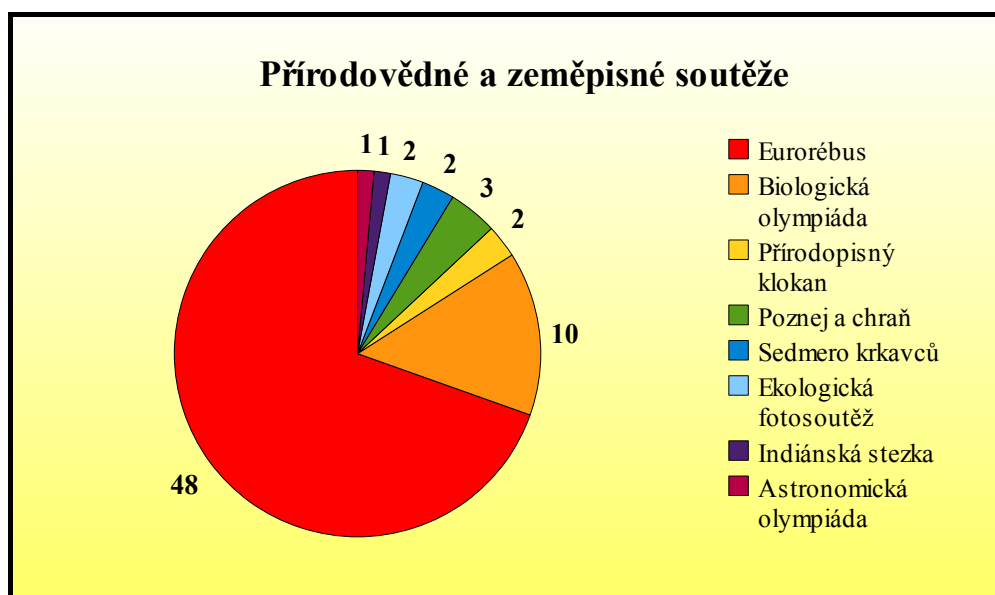
---

* (Dle mého názoru nejde o „ulejvání“, ale o čas, kdy žáci nemusí nehnutě sedět v lavici a popsat „stohy papíru poznámkami“. V přírodě je jim ukazováno, jak se v ní mají pohybovat a chovat, prostředí tak vnímají všemi smysly – touto otázkou by se dalo samostatně zabývat a dělat šetření, které z prostředí má větší vliv na znalosti, dovednosti a postoje žáků k udržitelnému rozvoji společnosti.)

Dále jsem se zaměřila na výstup dvou žákyň a zajímalo mě, zdali se jim podařilo motivovat další žáky k třídění odpadu. Musím však zmínit, že v dotazníku chybí nabídka – „třídil/a jsem již dříve“. Dochází zde ke zkreslení v odpovědi ne, ale pokusila jsem se analýzou dalších odpovědí nabídnout předpokládaný počet těch, kteří třídili odpad již dříve. Padesát žáků odpovědělo, že začali třídít odpad po přednášce, 25 žáků odpovědělo, že nezačali třídít a 7 žáků samo doplnilo, že třídili již dříve. Dva žáci se nevyjádřili.*

Na otázku číslo 7, zdali třídí odpad i doma odpovědělo kladně 68 žáků a záporně 16. Jako kontrolní otázku jsem zvolila ke konci dotazníku. Zajímalo mě, co udělají žáci s prázdnou lahví od pití. Šedesát jedna dotázaných odpovědělo, že by láhev vyhodili do koše na plast, 4 žáci by láhev hodili do normálního koše a jeden žák podle nálady. Čtyři žáci, by si láhev odnesli domu a připravili si do něj pití do školy. Zbývajících šest žáků na otázku neodpovědělo. Tento projekt bych hodnotila pozitivně, kolem ¾ žáků odpad třídí. Podle mého názoru je nutné, aby se třídění odpadu dále zahrnovalo do různých projektů a akcí a utužoval se tento návyk.

Že projekty, zaměřené na environmentální výchovu, pozitivně působí na žáky dokládá i zjištění, že 66 žáků se zapojuje do přírodovědných či zeměpisných olympiád. Následující graf č.1 znázorňuje přírodopisné a zeměpisné soutěže, do kterých se žáci během roku 2007/2008 zapojili.

Graf č.1

* Dodatečně jsem analyzovala otázky č. 5, 6 a 7, kdy si myslím, že ti co třídí odpad (ot.č.5 – ano), v 6 otázce však odpověděli, že ne (nezačali třídít odpad následně po přednášce) a v ot.č. 7, ano (odpad třídí i doma) – lze usoudit, že 12 žáků, kteří odpověděli v ot.č. 6 ne, třídilo zřejmě odpad již dříve.

Výsledky zveřejněné na stránkách školy vypadají následovně - školní kolo proběhlo u biologické olympiády a soutěže Poznej a chraň. Ve školním kole celostátní soutěže Přírodopisný klokan se nejlépe umístil David S. z 9. tř., získal 75 bodů, což v soutěži, které se zúčastnilo přes 25 000 žáků ZŠ a víceletých gymnázií stačilo na 2 401. místo. V Astronomické olympiádě se umístila Pavla H. na 12. místě v celostátním kole AO v kategorii 6. až 7. třídy.

Do soutěže Eurorebus postoupily týmy ze 7. a z 8. třídy z internetových korespondenčních kol do veřejného krajského kola soutěže, kde v konkurenci družstev základních škol a gymnázií čtyř krajů (vždy cca 130 družstev v kategorii) se umístily v kategorii ZŠ01 družstvo 7. třídy na 17. místě a v kategorii ZŠ02 družstvo 8. třídy na 19. místě.

Soutěž dvojic mladých záchranářů Helpík se zúčastnily dvojice Tereza B. a Jiří V.: 2. místo v krajském kole, účast v republikovém finále soutěže a v něm 11. místo, dvojice Veronika V. a Tereza V.: 14. místo v krajském kole a poslední dvojice Josef H. a Jan Z.: 15. místo v krajském kole.

Podle mého názoru jsou to krásné výsledky a svědčí o pozitivním působení na žáky.

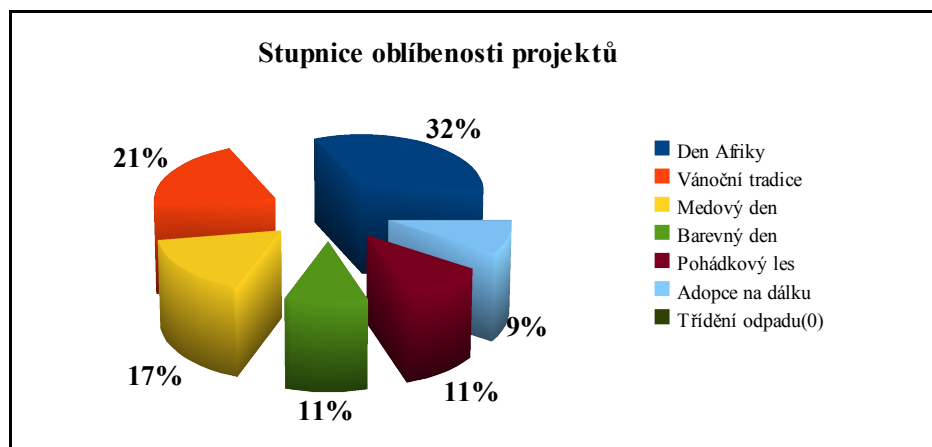
Hypotéza číslo 3:

„Žáci dávají přednost interaktivním formám výuky environmentální výchovy před klasickou formou.“

Důkazy:

V teoretické části jsem pojednávala o významu a základních pilířích interaktivní metody výuky v environmentální výchově. Ty jsou založeny na komunikaci a interakci mezi učitelem a žáky. Zdůrazňují přirozené procesy v učení, kladou důraz na vnitřní motivaci, použitelnost pro praxi a užitečnost, na aktivizaci dosavadních znalostí a názorů. Umožňuje tvořit si vlastní názor a získávat dané poznatky pro život. Tato metoda je založena na evokaci, uvědomění si významu a na reflexi, podporuje tvůrčí činnost a podněcuje k tvorbě vlastního myšlení.

Projekty založené na této metodě žáci hodnotí pozitivně. Vnímají je jako zábavné a zajímavé. V dotazníku jsem nechala z různých projektů vybrat jeden, který se jim nejvíce líbil a proč.

Graf č. 2

Z uvedených projektů (viz dotazník v příloze) byl nejlépe hodnocen „Den Afiky“. Beseda probíhala neformálně, žáci nebyli zkoušeni ze znalostí, mohli se ptát na vše co je zajímavé, diskuse probíhala asi jednu hodinu. Kdyby o Africe vyprávěli učitelé, nebylo by to tak zajímavé, jako když přijeli skuteční Afričané, kteří tam vyrůstali a žili. Beseda byla ukončena hrou na bubny a zpěvem lidových písní. Když se rozezněly všechny bubny, byl to docela hluk a děti uváděl do pohybu. Atmosféra byla skvělá a žáci byli nadšeni.

Druhé místo získaly „Vánoční tradice“, kde se využívá mnoho didaktických her, zpívají se koledy, vyrábí se různé ozdoby a dodržují se tradice. Jako třetí nejoblíbenější se stal projekt „Medový den“. Beseda byla prokládána filmem, příběhy, ukázkou včelařského náčiní, které si děti mohly z blízka prohlédnout a vyzkoušet. Na závěr je čekala sladká odměna, ochutnávka různých druhů medu.

Záporně byl hodnocen projekt „Barevný den“. Ten se nelíbil především chlapcům, zmínili se o tom, že se ničemu novému nepřiučili (během dne probíhala klasická výuka ve třídách) a že se museli oblékat všichni do jedné barvy. Jako druhý byl zmíněn projekt „Třídění odpadu“, který zrealizovaly žákyně Tereza Kalibová a Pavlína Hudcová. Určitou roli hrála jejich pozice, kdy „poučovaly“ starší žáky. Tento projekt byl hodnocen ostatními žáky jako nudný, i když se snažily využívat didaktické hry a klasickou přednášku.

5. Strukturovaný rozhovor s koordinátorem environmentální výchovy

Jméno koordinátora: PaedDr. Dobroslava Fárníková

Působnost na ZŠ: 17 let

Zkušenosti z Ústavu ekologie v Kostelci nad Černými lesy, kde probíhaly speciální vzdělávací programy pro ZŠ, SŠ i VŠ. Vedení kursů výchovy k péči pro životní prostředí a působení v organizaci jako koordinátor.

➤ ***Jaké byly vaše začátky v oblasti EVVO na ZŠ v Ondřejově, když jste v roce 1991 nastoupila?***

„Předměty, které jsem na ZŠ vyučovala byly biologie a zeměpis. Ve snaze využít zkušeností z ekologického ústavu a zapojit školu do různých programů, mi bylo jasně dáno najevo, že to patří jen do mých předmětů. Třináct let jsem putovala po vlastní cestě a snažila se udržet kontakty s Ekologickými centry. Environmentální výchovu jsem tak uplatňovala pouze v rámci výuky zeměpisu, přírodopisu a výtvarné výchovy, a to různými soutěžemi a vlastními menšími projekty.

➤ ***Podařilo se časem nějaké programy, projekty či akce uskutečnit?***

Jak jsem se zmínila ve svých hodinách jsem se snažila žáky zapojovat do různých projektů sdružení Tereza, Ekokom a dalších, ale vše to bylo na vlastní úsilí.

Ve školním roce 1994/ 1995 se uskutečnil první projekt „Den Země“. Kantorům jsem musela vypracovat celý program, co se třídami budou během dne dělat, co si mají připravit. Většinou probíhala jen jedna akce za rok. Postupem času se zapojili někteří kantoři a společně se nám podařilo uskutečnit akce jako tradice Vánoc a Velikonoc s prodejní výstavkou pro veřejnost, Masopust a již zmíněný „Den Země“. Tyto akce se během let střídaly (neprobíhaly všechny každý rok).

➤ ***Na čem podle vás záleží, aby se EVVO na školách rozvíjelo?***

Nejvíce záleží na řediteli školy, aby podporoval tyto projekty. Samozřejmě i aktivita jednotlivých učitelů je nutná. Ale motivace přichází vždy od koordinátora EVVO.

V každém kraji působí ekologická centra, která nabízí programy, školení a další možnosti.

➤ ***Myslíte, že se v poslední době více rozvíjí a uplatňuje EVVO na ZŠ?***

Jak jsem uvedla ve vašem dotazníku, určitě ano. V posledních 7 letech se podařilo vypracovat a uskutečnit více projektů. Byly to například tyto projekty:

- Bramboriáda
- Ptačí den
- Sedmero krkavců
- Den životního prostředí
- Sněm zvířat
- Les ve škole, škola v lese
- Projekt 4P
- Pohádkový les
- Den padajícího listí (...)

Zásadní změnou ale bylo zahrnutí environmentální výchovy do rámcově vzdělávacího programu (RVP) v roce 2007. Kdy školy mají povinnost zapojit EVVO do svých školních vzdělávacích programů. Každý učitel by měl EVVO zpracovávat jako průřezové téma do předmětů, měli by se o tuto problematiku více zajímat a zapojovat ji do své výuky.

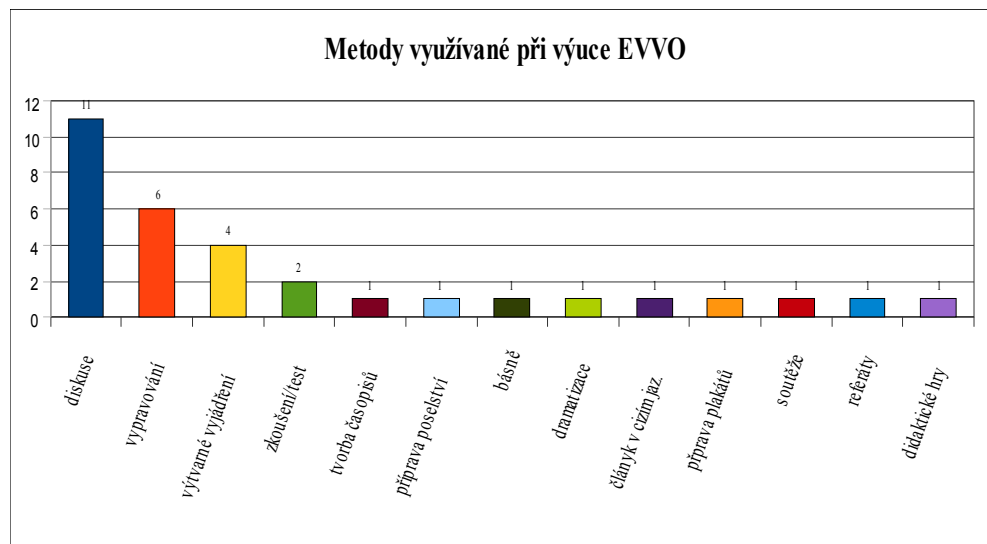
➤ ***Jak byste zhodnotila současnou situaci EVVO na ZŠ bratří Fričů v Ondřejově?***

Myslím si, že v současné době je na této ZŠ připravená půda pro environmentální vzdělávání, výchovu a osvětu. V této lokalitě se také nabízí mnohé možnosti využití krajiny pro výuku. Také se rozhodlo, že koordinátor EVVO bude zaplacen a to vidím jako pozitivní motivaci pro nové, ale i současné koordinátory, kteří přípravou různých programů a projektů stráví mnoho času ve svém osobním volnu.

6. Vyhodnocení dotazníku pro pedagogy ZŠ bratří Fričů v Ondřejově

Cílem tohoto dotazníku bylo potvrdit či vyvrátit hypotézu číslo 1. Obsahuje otázky týkající se uplatňování environmentální výchovy a dále i otázky zaměřené na projekt „Den Afriky“. Celkem jsem oslovila 15 respondentů, od kterých se mi nazpátek vrátilo 12 vyplněných dotazníků, tedy plných 80%. První a druhá otázka je zaměřena na geografické údaje, třetí se zabývá účastí pedagogů na projektech nebo programech, kterými je naplňována environmentální výchova. Na tuto otázku odpovědělo kladně celkem 11 respondentů.

Otázka číslo 4 se zabývá zapojováním zvolené tematiky projektu do jednotlivých hodin. Všechny 12 učitelů uvedlo, že se snaží do svých předmětů dané téma zapojovat. Metody, které během hodin využívají jsou znázorněny v následujícím grafu č.3:

Graf č. 3

Nečastěji jsou využívány metody diskuse, vypravování, výtvarných vyjádření a zkoušení. Ostatní metody jsou uplatňovány při projektovém vyučování. Environmentální výchovu zahrnuje do předmětových plánů 11 kantorů. Zbývající pedagog, který ji do svých plánů nezahrnuje uvedl, že vyučuje takové předměty (matematiku a hudební výchovu), které mu nedávají mnoho příležitostí.

Ostatní využívají metody komunikace, výtvarné vyjádření, prožitek, vyjádření pocitů, postoje k současné světové situaci, vyhledávání informací, diskuse, hodnocení žáků pomocí obrázků s přírodninami, exkurze, metody vedoucí ke kritickému myšlení (metoda brainstormingu), sebereflexe a sebepoznání, uplatnění vlastní kreativity. V otázce číslo 8 jsou

zmíněny všechny akce, na kterých učitelé spolupracovali s koordinátorem EVVO. Tyto projekty jsou vypsány v oddílu 2. Metodika projektů uskutečněných na ZŠ Ondřejov.

Otázky číslo 9. - 12. jsou zaměřeny na projekt „Den Afriky“. První z nich zkoumá, metody využívali během přípravy projektu.

- diskuse
- film
- výrobky na výzdobu
- nácvik vystoupení (dramatizace, hudební průprava)
- umělecké vyjádření – zdobení krejčové pany na africkou ženu
- slohové cvičení
- sbírání informací – články, internet, mapa ...

Každý z učitelů strávil přípravou a realizací tohoto projektu přibližně 4 vyučovací hodiny. Otázka číslo 11 se shoduje s otázkou 9, v obou případech jsou zmiňovány různé metody a prostředky výuky, o kterých je zmínka v teoretické části. Necelých 92% dotázaných učitelů opovědělo, že po projektu se s dětmi k danému tématu ještě vrátili, a různými metodami zjišťovali dětské zážitky (diskusí, slohovým cvičením, výkresem...).

Na závěr byla kantorům položena otázka, zdali si myslí, že se environmentální výchova využívá více než v minulých letech nebo naopak. Jedenáct z nich uvedlo, že souhlasí s tím, že se tato výchova využívá více. Pár učitelů se vyjádřilo přesněji na tuto otázku:

„Z mého „staršího“ působení mohu říci, že ano. Myslím, že velmi důležitá úloha je učitele, který dává podněty, což je podle mne, hlavně pí. uč. Fárníková.“

„U nás ve škole dlouhodobě máme projekty k environmentální výchově. Využívá se více.“
„Využívá se více. Myslím, že by měla zaujmout stabilnější místo a měla dostat prostor stále v rozvrhu. Mě osobně by vyhovovalo, kdybych měla v rámci rozvrhu stálý prostor pro systematickou práci se svou třídou v oblasti environmentální výchovy.“

„Mám pocity smíšené, naši generaci říkali, že sběrem papíru šetříme naše lesy. V té době ale šel většinou sběrový papír na export. V současné době některé věci dětem z této oblasti opět podsouváme k věření, aniž bychom měli důkazy, které nás k tomu opravňují. Myslím, že do budoucna bude „environmentální výchova“ především etickou záležitostí. Měli bychom se naučit být skromní, samostatní, šetřící. Druhá věc je umění si poradit sám se sebou uprostřed přírody bez energetických zdrojů – umění „přežít“, tábornické dovednosti. Tak to ale jde dohromady s postupující globalizací všeho? Asi moc ne!“

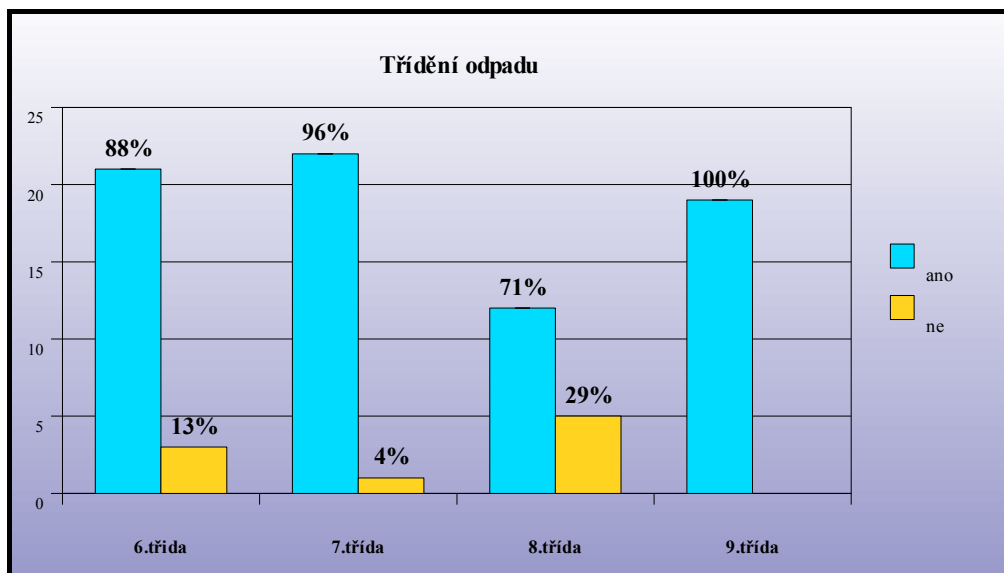
7. Vyhodnocení dotazníku pro žáky 2.stupně ZŠ Ondřejov

Oslovila jsem 6. - 9. třídu této základní školy a cílem bylo zjistit jejich postoje a názory na environmentální výchovu a probíhající projekty na základní škole. Celkem jsem rozdala 83 dotazníků, které byly třídními učiteli nebo koordinátorem EVVO zase hned vybrány. Úspěšnost je tedy 100%. Díky tomuto dotazníku jsem mohla doplnit metodiku jednotlivých projektů o jejich názory a pohledy na danou problematiku.

První tři otázky obsahují geografické údaje (věk, pohlaví, třída). Vzorek chlapců a dívek byl téměř vyrovnaný - 47 chlapců a 36 dívek.

Počet žáků na druhém stupni, kteří vyplnili dotazník	
6.třída	24
7.třída	23
8.třída	17
9.třída	19

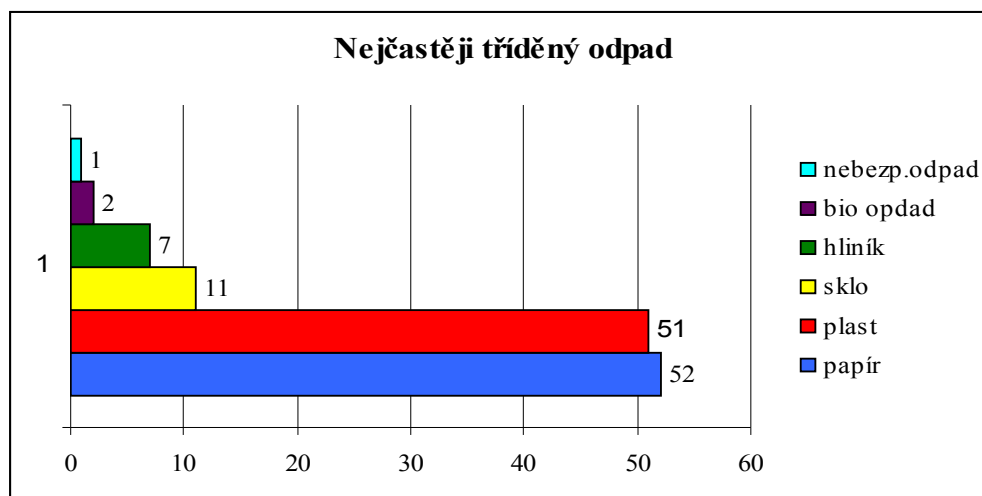
Otázka č. 4 je zaměřena na třídění odpadu do speciálních košů na papír a plast. Následující graf č.4 znázorňuje procentuálně, kolik žáků ve škole třídí odpad:

Graf č.4

Podle grafu je dobře vidět, že devátá třída má 100% úspěšnost.

Otázka číslo 5 doplňuje předchozí čtvrtou otázku. Zjišťuje, který druh odpadu žáci nejčastěji třídí.

Graf č. 5

Cílem otázky číslo šest je, zjistit jak ovlivnilo třídění odpadu ve škole doplňující projekt „Třídění odpadu“ dvou žákyň druhého stupně. Zdali motivoval další žáky k separaci odpadu. Musím však podotknout, že v dotazníku chybí nabídka – „třídil/a jsem již dříve“. Dochází zde ke zkreslení v odpovědi „ne“. Proto jsem se pokusila analyzovat další odpovědi a nabídnout tak předpokládaný počet těch, kteří třídili odpad již dříve. Padesát žáků odpovědělo, že začali separovat odpad po přednášce, 25 žáků nezačalo tříditi odpad a 7 žáků samo doplnilo, že ho třídilo již dříve. Dva žáci se nevyjádřili. Dodatečně jsem analyzovala otázky č. 5, 6 a 7, kdy si myslím, že ti co třídí odpad (ot.č.5 – ano), v 6 otázce však odpověděli, že ne (nezačali tříditi odpad následně po přednášce) a v ot.č. 7, ano (odpad třídí i doma) – lze usoudit, že 12 žáků, kteří odpověděli v ot. č. 6 ne, třídilo zřejmě odpad již dříve.

Otázka č. 7 zjišťuje, zdali třídí děti odpad i doma, kladně odpovědělo celkem 67 žáků, 16 žáků odpovědělo záporně.

Následující otázky č. 8 a 9 jsou zaměřeny na různé projekty, které byly na škole realizovány. Žáci měli za úkol vybrat z nabídky takový projekt, který se jim nejvíce líbil a odůvodnit svůj výběr. Nejvíce hlasů získal projekt „Den Afriky“ - celkem 30. Dětem se nejvíce líbila hra na bubny a zpěv lidových afrických písní. Beseda se jim zdála poučná, zajímavá a zábavná. Také se dozvěděly něco nového o Africe a životu na tomto kontinentu. Na druhém místě se umístily „Vánoční tradice“ - 20 hlasů. Žákům se líbila vánoční pohoda a klid, zdobení tříd, zpívání koled u vánočního stromku, příjemná vánoční atmosféra a také rozdávání dárků.

„Medový den“ získal 16 hlasů a žákům se líbily didaktické hry zaměřené na život včel, získání nových informací a hlavně možnost ochutnat různé druhy včelího medu.

Na 4. a 5. místě se umístily projekty „Barevný den“ a „Pohádkový les“.

Barevný den se líbil spíše děvčatům, které bavilo vymýšlet různé kostýmy. Projekt Pohádkový les hodnotily děti jako prima akci, zažily spousty legrace, zahrály si různé zábavné hry. Mimo jiné se jim líbilo, že se tato akce odehrávala v přírodě.

Devět hlasů získal projekt „Adopce na dálku“, děti psaly, že je důležité pomáhat potřebným a že jsou rády, když se může chlapec naučit číst a psát.

Bohužel projekt „Třídění odpadu“ nezískal žádný hlas. Do dotazníku děti doplnily další akce, které se jim líbily např. „Sedmero krkavců“ nebo „Expedice 4P“.

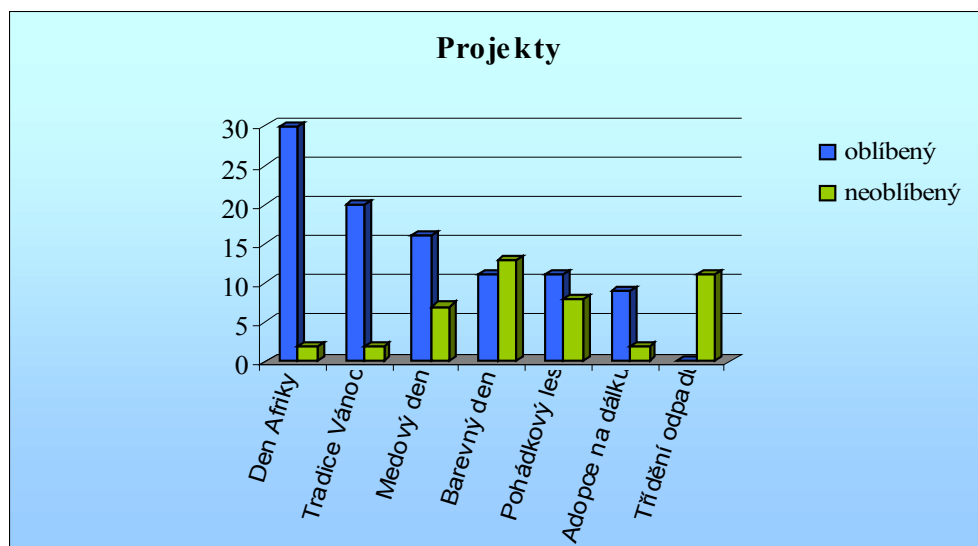
Navazující 10 otázka zjišťovala, co se děti během projektů naučily nového. Nejčastěji zaznívalo, že žáci získali nové dovednosti a zkušenosti v dané oblasti. Tyto informace jsem využila při zpracovávání metodiky jednotlivých projektů.

Zajímalo mě, který z projektů se dětem moc nelíbil. V otázce č.11 získal nejvíce záporných hlasů projekt „Barevný den“. Jak jsem se zmiňovala, tato akce se nelíbila především klukům. Zdála se jim nudná, nic nového se nenaučili a nelíbilo se jim nosit barevná trička - 13 hlasů. Beseda o třídění odpadu nezískala oblibu v deváté třídě - 11 hlasů, určitou roli zřejmě hrál fakt, že žákyně, které pokračovaly v projektu „Třídění odpadu“ jsou mladší. (Právě devátá třída se mohla cítit, že je poučují mladší žáci).

Pohádkový les propadl u osmi žáků. Cesta prý byla moc dlouhá a projekt nezáživný, někomu se nelíbila organizace.

Medový den nezaujal 7 žáků, kteří uvedli, že nemají rádi med. Jedním z uvedených důvodů byl také argument, že se tato akce konala již podruhé a to je zřejmě nudilo(?). Dva záporné hlasy získaly Vánoční tradice, Den Afriky a Adopce na dálku. Názor jednoho žáka byl, že se vybrané peníze k chlapci stejně nedostanou, zdá se mu to jako zbytečné vyhazování peněz.

Dvanáct žáků tuto otázku vůbec nevyplnilo a dva žáci napsali, že se jim nelíbí nic. Naopak 19 žáků uvedlo, že se jim líbily všechny akce a nedokáží si žádnou vybrat. Porovnání oblíbených a neoblíbených projektů je znázorněno v grafu č. 6.

Graf č. 6

Otázku číslo 12 jsem zahrнула do tohoto dotazníku proto, abych zjistila, jak hodně se žáci zajímají o přírodu a prostředí kolem sebe. Do soutěže nebo olympiády se v minulém roce zapojilo celkem 56 žáků. Účastnili se Eurorebusu, biologické olympiády, přírodovědného Klokana, soutěže Poznej a chraň, Sedmero krkavců, fotosoutěže s ekologickým zaměřením, Indiánské stezky a astronomické olympiády.

Čtrnáctá otázka je zaměřená na exkurze do přírody. Zajímalo mě, kde se žáci raději učí, zda ve škole nebo v přírodě. Šedesát devět žáků dává přednost exkurzi nebo přednášce mimo školu. Cítí se tam lépe a snáz se jim přemýšlí. Rádi se nechávají přírodou inspirovat. Jen devět žáků raději zůstává ve škole a zbytek se nevyjádřil - 4 žáci.

Poslední otázku číslo 15 jsem zvolila jako kontrolní. Chtěla jsem zjistit, zdali žáci třídí plast, tak jak v předešlých otázkách uváděli. Položila jsem proto otázku, kam by vyhodili PET láhev od pití, zdali do speciálního koše na plast nebo do normálního. Šedesát jedna žáků si vybralo separaci plastu, čtyři by láhev vyhodili do obyčejného koše a jeden jen podle nálady. Pět žáků odpovědělo, že by láhev odnesli domů, aby si do ní udělali nové pití do školy. Zbytek neodpověděl. Věrohodnost otázek týkajících se třídění odpadu se pohybuje kolem 90%.

Závěr

„Cest environmentální výchovy je mnoho. Navzájem se proplétají, a i když každá vede trochu jinudy, nakonec všechny ukazují směrem k budoucnosti.“

Cílem této bakalářské práce bylo:

- zachytit cíle a obsah environmentální výchovy
- vysvětlit její význam
- nastínit historický vývoj a současné uplatnění této výchovy z právního a vzdělávacího hlediska.
- podrobně rozpracovat metody, uplatňované v hodinách environmentální výchovy, při realizaci projektů nebo při volnočasových aktivitách.
- zachytit současné směry environmentální výchovy

V praktické části jsem se zaměřila na Základní školu bratří Fričů v Ondřejově, která má **dlouholeté zkušenosti s environmentální výchovou.**

- seznámila jsem se s dlouhodobými a ročními plány, ze kterých jsem verifikovala stanovené cíle
- získala jsem množství materiálů– plány, průběhy projektů, literaturu, odkazy na ekologická centra a společnosti..., které jsem uplatnila při vyhodnocování projektů a stanovených **cílů**

Na danou problematiku jsem nahlížela z několika úhlů pohledů:

- a to ze zkušeností, názorů a postojů koordinátora environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty
- z pohledu pedagogů této školy
- z reflexe žáků druhého stupně
- a z vlastní **zkušenosti** s touto školou, kterou jsem navštěvovala jako žačka, prováděla jsem různé výzkumy a účastnila jsem se probíhajících projektů

Vyhodnocené hypotézy mi rozkryly současnou situaci environmentální výchovy, která se stále více promítá do našeho života, mění se a neustále se rozvíjí. Podílí se na vytváření nových dovedností, schopností, postojů a názorů žáků na tuto problematiku a má hluboký smysl pro další rozvoj naší společnosti. Tato výchova upřednostňuje **interaktivní metody výuky**, které žáci pozitivně hodnotí a mají lepší studijní výsledky.

V oblasti environmentální výchovy bych základní školu v Ondřejově hodnotila jako nadstandardní. V maximální míře se snaží využívat formy zážitkové pedagogiky a snaží se

spolupracovat s blízkým okolím. Aktivity, které na škole probíhají, prezentují celou tuto školu na vysoké úrovni.

Ve spolupráci s koordinátorem jsem si vytvořila ucelený pohled na tuto výchovnou a vzdělávací oblast. Jedná se o zajímavou a kreativní činnost, kterou by sociální pedagog mohl uplatňovat ve volnočasových aktivitách různých zařízení (např. družinách, volnočasových klubech, domovech mládeže ...). Vypracovává systematické plány a zprávy, vytváří projekty a různé aktivity pro děti a motivuje kolegy ke spolupráci. Účastní se seminářů pro vzdělávání koordinátorů environmentální výchovy.

Ráda bych se této problematice dále věnovala a snažila se získané poznatky aplikovat do volnočasových aktivit dětí i dospělých.

Použitá literatura

- BUZEK, Ladislav. *Aktuální problémy ČR. 4. díl, 1. část., Životní prostředí*. Ostrava: Atelier Milata, 1995.
- ČINČERA, Jan. *environmentální výchova od cílů k prostředkům*. Brno: Paido, 2007. IBSN 978-80-7315-147-8
- DRGOŇA, Vladimír, KRAMÁREKOVÁ, Hilda. *Globální problémy země. Enviromentálně postižené oblasti světa*. 1. díl. Ostrava: Scholaforum, 1996
- HAVRLANT, Jan. *Enviromentálně postižené oblasti v České republice*. Ostrava: Scholaforum, 1997. IBSN 80-86058-71-9.
- HORKÁ, Hana. *Výchova pro 21.století. Koncepce globální výchovy v podmínkách české školy*. Brno: Paido, 2000. IBSN 80-85931-85-0
- KRŽÍŽ, Vladislav. *Globální problémy země. Globální změny klimatu*. Ostrava: Atelier Milata, 1995.
- MÁCHAL, Aleš. *Malý ekologický a environmentální slovníček*. Brno: Rezekvítek, 2006. IBSN 80-86626-08-3
- PETTY, Geoffrey: „Moderní vyučování“, Praha, Portál, 1996. IBSN 80-7178-070-7-111-270
- ŠVEC, Vlastimil., FILOVÁ, Hana, ŠIMONÍK, Oldřich. *Praktikum didaktických dovedností*. 1.vyd. Brno: PdF Masarykovy univerzity 1996. IBSN 80-210-1365-6

Časopisy:

- „NIKA – časopis o přírodě a ochraně životního prostředí“, 29.ročník, Občanské sdružení Centrum environmentálního chování, září 2008

Internetové stránky:

- <http://www.rvp.cz> – portál vzdělávání a metodický portál Výzkumného ústavu pedagogického v Praze, Ministerstva školství mládeže a tělovýchovy.
- <http://www.cenia.cz>- česká informační agentura životního prostředí
- <http://www.msmt.cz/vzdelavani/metodicky-pokyn-k-environmentalnimu-vzdelavani-ychove-a-osvete-ve-skolach-a-skolskych-zarizenich-1> - Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy/ Metodický pokyn k environmentálnímu vzdělávání, výchově a osvětě
- <http://www.pro-contact.cz/> - Pro- Contact, občanské sdružení pro rozvojovou pomoc

- <http://www.ornita.cz> – ORNITA, občanské sdružení vytvářející projekty environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty
- <http://www.zsondrejov.cz/> - Základní škola bratří Fričů v Ondřejově

Seznam příloh

Dotazník pro učitele ZŠ bratří Fričů v Ondřejově.....	80
Dotazník pro žáky 2.stupně ZŠ bratří Fričů v Ondřejově.....	82
Dlouhodobý plán environmentální vzdělávání, výchovy a osvěty,.....	84
na ZŠ bratří Fričů v Ondřejově.....	84
Roční plán environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty,.....	86
ZŠ Ondřejov školní rok 2004 – 2005.....	86
Zpráva environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty,.....	90
ZŠ Ondřejov za školní rok 2007 – 2008.....	90
Obrázky k metodice projektů.....	93

Dotazník pro učitele ZŠ bratří Fričů v Ondřejově

Dobrý den,

jmenuji se Tereza Škardová a studuji HTF UK (obor: sociální pedagogika). Ve své bakalářské práci se zabývám metodami environmentální výchovy na ZŠ a tímto bych Vás ráda požádala o vyplnění tohoto dotazníku. Veškeré údaje, které uvedete, budou použity pouze pro studijní účely. Předem děkuji za vyplnění.

1. Jak dlouho působíte na ZŠ bratří Fričů?

2. Jaké předměty vyučujete?

3. Zúčastnil/a jste se někdy projektu (programu) zaměřeného na environmentální výchovu?

ANO   x   NE

4. Navázal/a jste na nějaký projekt či akci ve své hodině?

ANO   x   NE

5. Pokud ANO jak:

Povídání o tématu (reflexe)

Vypravování

Zkoušení

Test

Další – uveďte:

6. Zahrnujete do předmětových plánů látku týkající se environmentální výchovy? (Např. exkurze do přírody, práce s přírodninami, vyjádření pocitů a zážitků, postoje k současné světové situaci...)

ANO   x   NE

7. Pokud ano, jaké prostředky či metody využíváte?

8. Spolupracujete nebo jste spolupracoval/a na nějakém projektu vedeném pedagogem environmentální výchovy? Název projektu:

9. Zapojil/a jste se nějakým způsobem do programu „Den Afriky“?(Např. Povídání o Africe, látka zaměřená na Afriku, výrobky na výzdobu, vystoupení, další...)

10. Kolik hodin jste věnoval/a k přípravě programu „Den Afriky“?

11. Jaké prostředky jste použil/a?

12. Navázal/a jste zpětně na tento program, hovořil/a jste s dětmi o jejich dojmech a pocitech?

13. Co si myslíte o současné environmentální výchově? Máte pocit, že se využívá více než v minulých letech?

Děkuji Vám za čas a ochotu, kterou jste věnovali vyplnění tohoto dotazníku.

Škardová Tereza

Dotazník pro žáky 2.stupně ZŠ bratří Friců v Ondřejově

1. Muž žena

2. Kolik je ti let?

3. Do které třídy chodíš?

4. Třídíš ve škole odpad do košů na papír a plast?

ANO NE

5. Co nejčastěji třídíš?

.....

6. Minulý rok si starší studentky (spolužačky) připravili přednášku o třídění odpadu. Začal/a jsi poté třídít odpad?

ANO NE

7. Třídíte doma také odpad?

ANO NE

8. Pamatuješ si ještě na tyto školní projekty a akce?

➤ **Pohádkový les** – cesta lesem se stanovišti s pohádkovými postavami. Na jednotlivých stanovištích jsi plnil/a úkoly. Např. vodník sedící u jezírka

➤ **Barevný den** – na určitý den, se vyhlásil den barev. Př. červený

➤ **Vánoční tradice** – v předvánočním čase jste si pomocí učitelů vyzdobili školu a jednotlivé třídy, každé ráno před zahájením vyučování jste zpívali a někteří jste se zapojili i do oživlého betléma

- **Beseda o třídění odpadu** – učili tě třídit odpad, ukázali ti co vše se z recyklovaných výrobků dá vyrobit a zasoutěžil/a sis
- **Den Afriky** – návštěva dvou Afričanů (Keyta a Antonia), kteří si se všemi povídali o své kultuře a naučili vás hrát na bubny a zpívat některé lidové písně.
- **Medový den** – dozvěděl/a si se něco o včelách, včelích produktech a mohl/a si je i ochutnávat
- **Adopce na dálku** – škola adoptovala chlapce z Afriky, kterému posíláte peníze na školu a píšete si s ním dopisy

Která z těchto akcí se ti nejvíce líbila?

9. Proč?

10. Co si se nového naučil/a nebo dozvěděl/a?

11. A která se ti moc nelíbila? Proč?

12. Zapojuješ se do přírodovědných nebo zeměpisných soutěží?

ANO

x

NE

13. Pokud ano, do které jsi se naposledy zapojil/a?

14. Jsi rád/a, když můžeš jít v rámci výuky nebo nějakého projektu do přírody nebo jsi raději ve třídě?

15. Když si koupíš pití v plastové lahvi, kam ho po vypití vyhodíš? (zakroužkuj)

- do koše ve třídě
- do speciálního koše na plast

Dlouhodobý plán environmentální vzdělávání, výchovy a osvěty, na ZŠ bratří Fričů v Ondřejově

- Umožnit účast jednoho pedagogického pracovníka na každoročně konaném semináři (setkání) škol patřících do tzv. „sítě zelených škol v ČR“ - MŠMT – hlavní koordinátor Paedr. P. Kocourek – Pedagogická fakulta Praha
- Umožnit účast alespoň jednoho pedagogického pracovníka na každoročně konané pedagogické konferenci Středočeského kraje „Výchova a vzdělávání pro život“ (EVVO Benešov)
- Vytvořit koordináční skupinu pro EVVO na škole (1. a 2.stupeň)
- Postupné zapojování všech členů pedagogického sboru do vzdělávání, školení ...
- Navázat kontakt s KEV, CEV (např. Podblanické centrum, SEVER – Vrchlábí, atd. – a využívat jejich vzdělávací programy)
- Pokračovat v budování školního dvorku a zušlechťování prostředí kolem školy – projekt „Před školou krásněji“, snažit se i nadále získávat pro tuto činnost rodičovskou veřejnost, popřípadě sponzory.
- Vybudovat „Učebnu v přírodě – Naučnou stezku“
- Pokračovat v obnovování lidových tradic, zvyků, obyčejů (navázat na již zavedené různé podzimní slavnosti např. Slavnost padajícího listí, Slavnost jeřabin, Drakiáda, Bramboriáda, dále vánoční zvyky a tradice – vánoční zpívání, výstavky, Za hvězdou Betlémskou – živý betlém, Masopust, velikonoční zvyky a tradice) a zařazovat další – dle nálady a možnosti učitelského sboru a zájmu dětí.
- Každý rok zařadit alespoň 1 celoroční projekt ve spolupráci s Terezou – máme velmi dlouholeté a hlavně dobré zkušenosti s některými projekty – např. Kyselé deště, Lišejníky, Putování za předky, komu se nelení, tomu se zelení, atd.
- Prostřednictvím „Ozvěň“ se více zviditelnit, nutné, aby škola více informovala obec, občany o svých aktivitách – zaměřit se hlavně na výchovu dětských novinářů – zpravodajů
- Pokračovat ve spolupráci školy a AÚ ČSAV – využívat Dny vědy, astronomický kroužek, využívat odborníků a vědeckých pracovníků AÚ pro besedy se žáky,
- zaměřit se na zvyšování ekologické gramotnosti – všech členů učitelského sboru, děti v rámci vyučovacího procesu i při mimoškolních aktivitách,
- Navázat spolupráci s ostatními školami (Chocerady, Mnichovice – nejenom při sportovních akcích) nebo úplně jinými školami při realizaci některých projektů, akcí –

např. při Masopustu, ...

- Postupně zakoupit 5 – 10 panelů určených pro prezentaci různých výsledků z projektů a různých aktivit, soutěží (případně pro putovní výstavku)
- Snažit se o vybudování učebny (např. v půdních prostorách školní budovy) pro rozmanité aktivity EVVO na škole.
- Postupné doplňování odborné pedagogické literatury pro zajišťování plnění plánu EVVO – časopisy Nika, Koktejl ..., doplňování videotéky novými tituly, doplňování o nové a vhodné výukové programy pro PC, nákup alespoň 2 – 3 dalekohledů (pro ornitologii), skleník, nádoby pro pokojové květiny a venkovní truhlíky, atd.

Zpracovala Dobroslava Fárníková, koordinátor EVVO

Roční plán environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, ZŠ Ondřejov školní rok 2004 – 2005

Cílové zaměření plánu environmentální vzdělávání, výchovy a osvěty (dále jen EVVO)

- pokusit se navázat na dobré zkušenosti z minulých let, kdy na škole pracovaly 2 – 3 kroužky s ekologickou náplní, zaměřené na přírodu, turistiku (poslední dva roky tomu tak není), je potřeba obnovit původní stav,
- pokračovat na projektu „Za školu krásnější“
- projednat společné postupy vzdělávání a výchovy v EVVO
- v jednotlivých předmětových komisích a metodickém sdružení projednat podíl předmětů na environmentální výchovu, zapojení jednotlivých tříd – doplnění do tematických plánů – dlouhodobé i krátkodobé projekty ... atd.
- uplatňování nových metod a forem práce – projektová výuka, zařadit alespoň jeden dlouhodobý a několik krátkodobých projektů nebo projektových dnů
- rozvíjet ekologickou etiku – zaměřit se na citové vztahy žáků k prostředí, ve které žijí
- rozvíjet mezilidské vztahy (mezi žáky, mezi žáky a učiteli, pozitivní vztahy ke škole, k rodině),
- využívat exkurzí, výletů, vycházek, besed, kulturních a sportovních akcí k daným tématům
- *snazit se ve škole o naplnění takového stavu, aby se každý učitel zcela dobrovolně zajímal o environmentální souvislosti svého předmětu a občas věnoval kousek času zvyšování svého ekologického povědomí i možností jeho uplatnění ve výuce (Ing. A. Máchal „O co nám jde v environmentální výchově“) - příspěvek z III. pedagogické konference Středočeského kraje - „Výchova a vzdělávání pro život“*

Září:

- projednat plán činnosti
- začlenit environmentální výchovu do ročních plánů
- promyslet si zapojení do projektů
- plán kulturních akcí, výletů, exkurzí – viz před. Komise
- téma 1. pololetí: OVZDUŠÍ – 16.9. Mezinárodní den ozonoféry – co je to ozon, jeho význam, čím ho ničíme, čistý vzduch – stromy – pouto – fotosyntéza – navázat na

zkušenosti z projektu „Lišejníky“ některé aktivity (Př, Z, Ch, F, Vv)

- dokončení dokumentace k projektu „VENUS 2004“
- projekt „*Za školu krásnější*“ celoroční
- projekt „*Můj domov, moje obec*“ celoroční 9.tř. (Z)

Říjen:

- příroda kolem nás – STROMY – pokračování
- sběr starého papíru
- celoroční akce třídění odpadu PET lahví

Listopad:

- „*Slavnost padajícího listí*“ – rozmanité aktivity - 1. stupeň
- „*Bramboriáda*“ nebo „*Slavnost jeřabin*“ – 2. stupeň
- sběr kaštanů – spolupráce s leníky
- projekt „*Zvyky a tradice zemí EU*“ 7.tř. (zeměpisná praktika) – 1.část

Prosinec:

- projekt „*Vánoční zvyky a tradice zemí EU*“ - 7.tř. (zeměpisná praktika) – 2. část
- akce „*Mikuláš*“ - 9.tř.
- vánoční zpívání koled (ve škole), v kostele (pro obec)
- vánoční zvyky a tradice – vánoční výstavka žákovských prací, besídka

Leden:

- „*Koleda Tříkrálová*“ – 4.tř.
- příprava Masopustu – navázat na několikaletou tradici (4.2.)
- 27.1. Den památky oběti holocaustu a prevence zločinu proti lidskosti – 60.výročí osvobození Osvětimi - beseda, promítání filmů

Únor:

- příprava projektu „*Putování za pohádkou*“ aneb „*Cesta na sever*“ - 200. výročí H.Ch. Andersena (2 měsíce) – prezentace – od 2.4. - celoškolský projekt
- 21.2. Mezinárodní den mateřského jazyka – soutěže, jazykolamy a další vymyšlenosti

„Veselá čeština“

- projekt „*Posviťme si na úspory*“ - porovnat s loňskými výsledky – uskuteční se pouze v případě časové rezervy
- „*Barevný rok*“ - zařazení bílého dne – poslední den v měsíci – všichni musí mít na sobě nějaký bílý doplněk, věc ...atd.

Březen:

- téma 2. pololetí: VODA – 22.3. světový den vody
- projekt „*JARO*“ - proběhne několik akcí, celá řada různých aktivit (Velikonoční zvyky a tradice – aneb- „*Smrtka ven, vejce sem*“ - výstavka žákovských prací
- „*Voda – co nám dala, co nám vzala*“
- „*Modrý den*“ - 22.3.
- soutěže: fotografická – „*JARO očima dětských fotografů*“,
- botanická - „*Poznej a chraň*“
- historická - „*Putování po hradech, zámcích a dalších technických památkách*“
- 29.3. - „*Den podle Ámose*“ - projektový den (moderní vyučování 6/2003)

Duben:

- 1.4. - „*Zelený den*“
- projekt „*Putování za pohádkou*“ - 2.4. - 200. výročí narození H.Ch.Andersena bude probíhat celý duben, květen (různé aktivity, prezentace – nástěnky, školní časopis, Ozvěny...)
- 7.4. Světový den zdraví – výtvarná soutěž plakát, odpoledne „*Zdravá vařečka*“ - soutěž o zdravé jídlo, přednáška
- 22.4. Den Země - „*Týden pro Zemi*“ - rozmanité aktivity jednotlivých tříd – exkurze do čističky odpadních vod – Ondřejov, exkurze do úpravný vody Želiv
- návštěva ZOO
- beseda o odpadech – kvízy
- návštěva Planetária Praha – návštěva pořadu - „*Naši přírodou*“
- přednáška o cestování – Dr. J. Křečka – O Floridě a výzkumu termitů
- výroba ručního papíru
- různé soutěže, pracovní listy, výtvarná soutěž

- pomoc obci – úklid veřejných prostor, likvidace černých skládek
- jednotlivé třídy s třídními učiteli podle potřeby a dané situace

Květen:

- projekt „*Klíněnka*“ - (5., 6.tř. - Prv., Př. - květen - listopad 2005)
- projekt „*Les ve škole, škola v lese*“ - 7.tř. - seminář a přírodopisná praktika)
- 15.5. Mezinárodní den rodiny – literatura a výtvarné práce na téma: „*Jaká je moje rodina*“ nebo „*Když byl děda, babička ještě malý*“
- 22.5. Mezinárodní den biodiverzity – 17.5. - přírodovědná praktika 7.tř. - hra na dětské slyšení – zástupy zvířat a rostlin versus člověk
- 31.5. Světový den bez tabáku – (Vv – plakát)
- „*Duhový den*“ - asi 22.5.

Červen:

- 1.5. MDD – vycházky do přírody (třídní učitelé s třídou – dle domluvy a dalších možností – různé varianty – např. orientační závody v terénu ...atd.).
- 1.6. nebo 5.6. - „*Červený den*“
- 5.6. Den životního prostředí – možné spojit s MDD nebo zařadit a připravit rozmanité aktivity, hry, soutěže, výsadbu stromků, různé ankety ... atd.
- 13.6. Slavnostní ukončení školního roku – ukončení patronátu 9.tř. Nad 1.tř. (předání dárečků – rozloučení)

Zpracovala: D. Fárníková, koordinátor EVVO

Zpráva environmentálního vzdělávání, výchovy a osvěty, ZŠ Ondřejov za školní rok 2007 – 2008

Principy uplatňované EVVO a ekologické výchovy se na škole uplatňovaly:

- ve formě projektového vyučování (dlouhodobé a krátkodobé projekty)
- integraci EVVO do jednotlivých předmětů na 1. a 2. stupni
- v rámci předmětu „PŘÍRODOVĚDNÁ PRAKTIKA“ - 7.tř.
- celou řadou rozmanitých aktivit, které proběhly během školního roku, např. přednášky, besedy, exkurze, expedice, sběr papíru, kaštanů...

Dlouhodobé projekty:

Účastnili jsme se projektu „Les ve škole, škola v lese“ (5.tř. využila pracovní sešity a některé aktivity, 7.tř. Částečně náplň přírodovědných praktik 7.tř – ekosystém les – žáci se zájmem o tuto problematiku). „Jak se mají smrky“ - pracovní listy, rozmanité aktivity při výuce Př.7.tř. a při projektovém dni „Den Země“ (2.stupeň).

V listopadu byl zahájen projekt „Třídíme odpad“- T. Kalibová, P. Hudcová – žákyně 7.tř. Si připravili projekt, ve všech třídách provedli besedy a hry, soutěže, rozhlasovou relaci k tématu „Proč je nutné třídit odpad“. Projekt bude pokračovat i ve školním roce 2008/09. Navázali jsme na zkušenosti s EKOKOMEM (v minulých letech – besedy).

Žáci 8. a 9.tř. byli zapojeni do celoročního školního projektu „Můj domov, moje obec“, jehož součástí bylo hodnocení stavu životního prostředí, návrhy ke zlepšení, anketa ...atd. (celoroční práce).

Krátkodobé projekty:

Některé krátkodobé projekty se uskutečnily prostřednictvím dílčích projektů v rámci P2 „Barevný svět“ (ŠVP)⁸.

- „*Den evropských jazyků*“ - 26.9. - rozmanité aktivity, hry, nástěnka
- „*Den pozdravů*“ - 21.11. - rozmanité aktivity, hry, nástěnka
- „*Den Afriky*“ - 9.10. - celodenní projekt – L.a V Špinarovi – cestovatelé, beseda, promítání diapositiv, výroba masek a dalších předmětů.
- „*Medový den*“ - 9.11. - využití při výuce v přírodopisných předmětech
- Přírodovědné dny: „*Lovci a jejich kořist*“ 20.11. a „*Smysly živočichů*“ - 8.3.

---

⁸ ŠVP – Školní vzdělávací program

- „**Vánoce**“ - Zvyky a tradice, ožívování zvyků ve vztahu k přírodě – besídky, Vánoční výstava výtvarných prací a dalších dekoračních předmětů. Vánoční koncert – vybrané finanční prostředky byly poskytnuty na adoptovaného chlapce z Afriky (2.rok)
- „**Den Země**“ - „Týden pro Zemi“, probíhá celý duben (30.4.). Každá třída během dubna plnila různé úkoly, probíhaly rozmanité aktivity, promítaly se filmy s ekologickou tematikou. Akce vyvrcholila 30.4. - „Projektový den“
- „**Mezinárodní týden biodiverzity**“ - přírodopisná praktika (7.tř), Z, PŘ, Ch – dětské slyšení – zástupci zvířat a rostlin versus člověk
- „**MDD⁹ a Den životního prostředí**“ - byl spojen – OLYMPIÁDA – sportovní den, exkurze 7.tř. Další třídy (v PŘ, Z, Pr) – do Průhonického parku, Parku AÚ Ondřejov, Voděradských bučin.

Dále EVVO probíhalo v těchto oblastech

Zdravá výživa, zdravý způsob života:

- Podpora správných návyků ve školní jídelně
- Zajišťována akce „Školní mléko“
- Zařazování témat zdravá výživa v plánech učiva Ov, Rv, Ch, Prvouky, PŘ, a Tv
- Zařazování témat protidrogové prevence do všech oborů základního vzdělání

Soutěže, olympiády:

- Výtvarné a literární soutěže s ekologickou tematikou (Den Země, Den Afriky, Vánoce, Den vody atd.)
- Biologická, zeměpisná olympiáda – proběhly školní kola
- Dopravní soutěž – velmi dobré výsledky
- Přírodovědná soutěž „Poznej a chraň“ (duben – červen)
- Fotografická soutěž „Jaro očima dětských fotografů“

Exkurze, přírodovědné a zeměpisné vycházky, výlety, expedice:

- Průhonický park, Voděradské bučiny, park AÚ Ondřejov (7. a 9.tř)
- „Expedice 4P“ – 6.tř. Ekocentrum Vlašim („Za původem věcí“) - 22. - 24.10., 14. - 16.5.
- „Barvy“ - výukový program Ekocentra Vlašim (7.tř)
- „VII. Pedagogická konference Středočeského kraje „Výchova a vzdělávání“ - účast

⁹ MDD – Mezinárodní den dětí

koordinátora pro EVVO D. Fárníkové

- Sběr kaštanů a papíru
- „Heliografický rok“ - rok 2007/2008 byl věnován Slunci, v rámci akce „Týden pro vědění“ spolupráce s AÚ Ondřejov + další aktivity.

Zpracovala: D. Fárníková, koordinátor EVVO

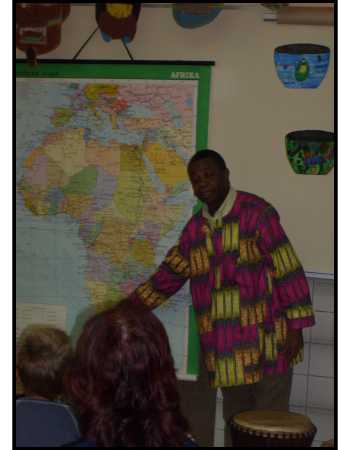
Obrázky k metodice projektů

1. Projekt Den Afriky

Obr.č.1: Výzdoba třídy

Obr.č.2: Keyto Hamadouba

Obr.č. 3: Hra na bubny a zpěv

Obr.č. 4: Afričanka

Obr.č. 5: Africké bubny

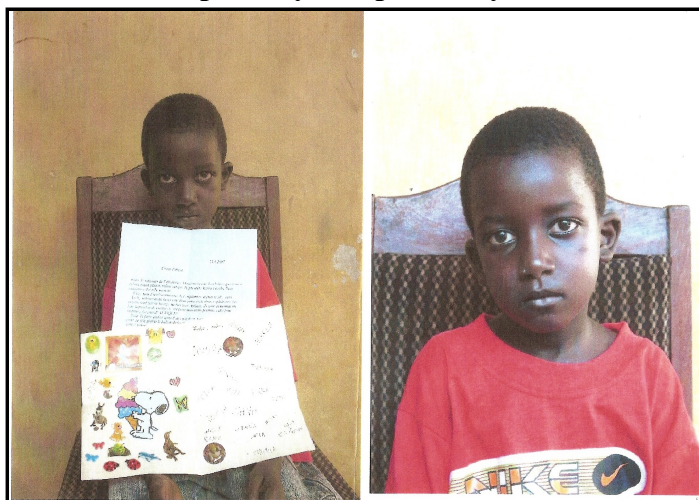

Obr.č. 6: Africké korále

2. Adopce na dálku

Obr.č. 7: Adoptovaný chlapec Falaye Onlare

Obr.č. 8: Škola v Africe

Obr.č. 9: Dopis od chlapce

0234 Falaye Oulare

Draží rodiče, rád bych vás seznámil s tím, co je u mě nového. Mám se dobře a vše probíhá v pořádku ve škole. Rád bych vás informoval, že můj tatínek tady není, žije nyní ve vnitrozemí, takže já jsem s maminkou a mladším bratrem. 20. října 2008 nám začal nový školní rok. Potkal jsem opět své staré kamarády a také jsem poznal nové a povídali jsme si tom, co jsme podnikali během prázdnin. Škola mě moc baví, budu pilně pracovat, abych byl úspěšný. Mám vás rád.
Falaye Oulare

3. Sedmero krkavců

Obr.č. 10: Přehlídka krkavcovitých pěvců

Obr.č. 11: Přehlídka krkavcovitých pěvců

4. Den Země

Obr.č. 12: Úklid lesa

Obr.č. 13: Úklid lesa

Obr.č. 14: Výtvarná soutěž

Obr.č. 15: Výtvarná soutěž

5. Pohádkový les

Obr.č.16: Stanoviště čarodějnice

Obr.č. 17: Pavučina

Obr.č. 18: U Karkulky

Obr.č. 19: Křemílek a Vochomurka

6. Barevný den

Obr.č. 20: Žlutý den

Obr.č. 21: Žlutý den

7. Vánoční tradice

Obr.č. 22: Vánoční výstava

Obr.č. 23: Oživlý betlém

8. Jablečný den

Obr.č. 24: Jablečný den

Obr.č. 26: Jablečné dobrotv

Obr.č. 25: Výtvarné práce

Obr.č. 27: Módní přehlídka

Summary

Metody environmentální výchovy na základní škole **The Methods of Environmental Education at a Primary School**

Tereza Škardová

Environmental education means all educational and upbringing effort, that has a target to increase people's co-responsibility for the actual and future estate of nature and environment. It should develop creativity, sensitiveness and helpfulness of people to dealing with the problems of nature care.

In the Czech Republic, environmental education is embodied in the methodical direction for school establishments from 2001 (law no. 123/1998). The content is about creating positive attitudes to the environment, respect to life and knowledge and care of the world around us.

Before the implementation of the global education program (RVP), each school worked out long-term realization programmes of environmental education, upbringing and enlightenment on the basis of local regional conditions. Since 2007, environmental education has been a part of the national curriculum (RVP). This caused the duty for schools to include this education in their school education programmes in the form of scheme teaching, integration into particular subjects or as a separate subject. It is a formative element of basic education, which creates occasions for individual assertion of pupils and their cooperation. It helps develop the pupil's personality in the area of attitudes and values.

During the tuition of this education, the choice of a method according to the aim and the purpose of the project, is important. The suitable choice of methods helps to the development of important skills such as art of discussion, cooperation, opinion forming, problem solution, creative negotiation and searching for information.

For my research I chose the primary school of Fričs' Brothers in Ondřejov, which has a long-term experience with environmental education. The aim was to find out the way, how the school education program in this area is being fulfilled, how are the coordinator and other pedagogues involved. I was also interested in the methods used in the classwork, chat and projects and how these methods influence pupils. Globally, I would consider this school as the above standard in this area. The big deserving is made by the coordinator of this education, who offers many interesting projects during the year. Gradually, more and more pedagogues started to take part and the projects have become more quality and more useful. Thanks to

this, the school have succeeded in getting in touch with wider neighbourhood – for example with the local inhabitants, municipal office, astronomical institution and other local institutions. Project, tuition and chats are in the assertion of interactive methods, which the pupils like and which develop their knowledge and skills.

Finally, I would like to stress the importance of the coordinator and his support by the school director and other pedagogues. The coordinator determines directions, depth and the number of environmental education projects. Obviously, the agreement and the representation depends on the director, too. According to this it is possible to evaluate the quality of environmental education at primary schools.